

Anghymhwyster i Bledio

Crynodeb

---

13 Ionawr 2016

Comisiwn y Gyfraith

ANGHYMHWYSTER I BLEDIO

Crynodeb

Mae'r papur hwn yn crynhoi ein hadroddiad llawn, Anghymhwyster i Bledio, Law Com 364, ar gael ar <http://www.lawcom.gov.uk/project/unfitness-to-plead/>.

COMISIWN Y GYFRAITH
ANGHYMHWYSTER I BLEDIO
CRYNODEB
CYNNWYS

	<i>Paragraff</i>	<i>Tudalen</i>
CEFNDIR	1.1	1
Y BROSES YMGYNGHORI	1.2	1
DIOLCHIADAU	1.11	3
GOLWG GYFFREDINOL AR EIN HYMAGWEDD	1.14	4
Treial llawn lle bynnag y bo'n deg ac yn ymarferol	1.14	4
Adnabod yn gywir ac yn effeithlon y diffynyddion hynny nad ydynt yn gallu cymryd rhan yn effeithiol yn eu treial	1.16	5
Dargyfeirio o'r broses droseddol lle bo hynny'n briodol	1.18	5
Gweithdrefnau teg ar gyfer craffu ar y cyhuddiad	1.20	6
Gwarediadau cymunedol effeithiol a chadarn	1.21	6
Materion cymryd rhan yn y llysoedd ynadon oedolion a'r llysoedd ieuencid	1.22	7
Galluogi'r Llys Apêl i anfon achos am ailwrandawriad	1.23	7
Ailgychwyn yr erlyniad ar adferiad	1.24	7
EIN DADANSODDIAD AC ARGYMHELLION YN FWY MANWL	1.26	8
Pennod 2: Hwyluso treial llawn drwy addasiadau i'r treial	1.26	8
Pennod 3: Y prawf cyfreithiol	1.39	10
Pennod 4: Asesu'r diffynnydd	1.53	13
Pennod 5: Y weithdrefn ar gyfer y diffynnydd heb y gallu ar gyfer treial yn Llys y Goron	1.62	16

	<i>Paragraff</i>	<i>Tudalen</i>
Pennod 6: Gwarediadau	1.80	20
Pennod 7: Cymryd rhan yn effeithiol yn y llysoedd ynadon a'r llysoedd ieuenctid	1.93	23
Pennod 8: Apeliadau	1.106	27
Pennod 9: Ailddechrau'r erlyniad	1.112	28
CASGLIAD	1.121	30

ADRODDIAD O BROSIECT COMISIWN Y GYFRAITH AR ANGHYMHWYSTER I BLEDIO

CRYNODEB

CEFNDIR

- 1.1 Yn ein Degfed Raglen o Ddiwygio'r Gyfraith yn 2008, fe ddatganom fwriad i archwilio'r gyfraith sy'n ymwneud ag anghymhwyster i bledio.¹ Mae'r papur hwn yn crynhoi ein hadroddiad llawn a'r Bil drafft sydd ar gael yn www.lawcom.gov.uk/project/unfitness-to-plead/. Mae'r prosiect anghymhwyster i bledio yn edrych ar sut y dylai diffynyddion sydd â diffyg gallu i gymryd rhan yn ystyrllon mewn treial cael eu trin yn y llysoedd troseddol. Gall diffynyddion fod yn anghymwys i bledio am amrywiaeth o resymau, gan gynnwys anawsterau sy'n deillio o salwch meddwl (hirsefydlog neu dros dro), anabledd dysgu, anhwylder datblygiadol neu oedi, nam cyfathrebu neu ryw achos neu gyfuniad arall o achosion. Pwrpas y prawf cyfreithiol yw adnabod, yn gywir ac yn effeithlon, y diffynyddion hynny sy'n agored i niwed sydd, o ganlyniad i anawsterau o'r fath, yn methu cael prawf teg. Mae'r gweithdrefnau perthynol wedyn yn darparu ar gyfer proses arall er mwyn archwilio honiadau troseddol a gwneud trefniadau, lle bo'n briodol, i ddarparu triniaeth i'r diffynnydd ac amddiffyn y cyhoedd. Nod y gyfraith yn y maes hwn yw cydbwysu hawliau'r diffynnydd sy'n agored i niwed sy'n methu cael prawf teg â buddiannau'r rhai yr effeithir arnynt gan y drosedd honedig a'r angen i ddiogelu'r cyhoedd.

Y BROSES YMGYNGHORI

- 1.2 Fe gyhoeddodd Bapur Ymgynghori ar anghymhwyster i bledio ("CP197") ym mis Hydref 2010, ac fe ofynnodd gwestiynau a chynnig cynigion dros dro o ran diwygio'r prawf a'r weithdrefn ar gyfer anghymhwyster i bledio.² Cawsom 55 ymateb ysgrifenedig gan y sawl yr ymgynghorwyd â hwy.³ Roedd yr ymatebion hynny yn cymeradwyo sawl agwedd ar ein cynigion dros dro. Fe godon nhw hefyd faterion sy'n deillio o'n cynigion dros dro ac mewn perthynas â gweithredu'r agweddau ar y gyfraith bresennol ar anghymhwyster i bledio yr oedd y sawl yr ymgynghorwyd â hwy yn ystyried oedd yn broblem.
- 1.3 Nid oeddem yn gallu gweithio ymhellach ar y prosiect rhwng mis Ionawr 2011 ac yn gynnar yn 2013, oherwydd roedd yn ofynnol i ni ddefnyddio ein hadnoddau ar brosiectau eraill. Yn ystod y cyfnod hwnnw bu newidiadau sylweddol i'r system cyfiawnder troseddol. Yn benodol, bu gostyngiad sylweddol iawn yn y gyllideb

¹ Degfed Raglen o Ddiwygio'r Gyfraith (2008) Law Com Rhif 311. Roedd anghymhwyster i bledio yn wreiddiol yn rhan o brosiect ar y cyd a oedd hefyd yn edrych ar yr amddiffynfeydd gorffwylledd ac awtomatiaeth.

² Anghymhwyster i Bledio (2010) Papur Ymgynghori Rhif 197 Comisiwn y Gyfraith.

³ Anghymhwyster i Bledio: Dadansoddiad o'r Ymatebion (2013), ar gael ar http://www.lawcom.gov.uk/wp-content/uploads/2015/06/cp197_unfitness_to_plead_analysis-of-responses.pdf

sydd ar gael ar gyfer gweinyddiaeth y llysoedd troseddol.⁴ Fodd bynnag, mae datblygiadau sylweddol hefyd wedi bod yn y modd y mae'r system cyfiawnder troseddol yn ymateb i unigolion sy'n agored i niwed.⁵ Yn ogystal, mae'r Llywodraeth wedi gwneud ymrwymiad⁶ i fodel cenedlaethol ar gyfer gwasanaethau cyswllt a dargyfeirio. Nod hwn yw rhoi gweithwyr proffesiynol iechyd meddwl ac anabledau dysgu mewn gorsafoedd heddlu a phob llys, i gynorthwyo i adnabod a chyfeirio troseddwr ag anawsterau iechyd meddwl ac anabledau dysgu.⁷

- 1.4 Yng ngoleuni'r newidiadau hyn, cyhoeddodd Bapur Materion ym mis ("IP") Mai 2014. Roedd y ddogfen hon yn gwahodd ymgylgoreion i ymateb i gyfres o gwestiynau pellach a oedd yn ceisio mireinio ein cynigion gwreiddiol ar gyfer diwygio a gosod fframwaith mwy manwl ar gyfer diwygio yn y meysydd mwy newydd a nodwyd gan ymgylgoreion.
- 1.5 Ar 11 Mehefin, 2014 cynhaliom symposiwm yn Ysgol y Gyfraith, Prifysgol Leeds. Mynychwyd y digwyddiad gan dros 100 o arbenigwyr yn y maes, gan gynnwys aelodau o'r farnwriaeth, cyfreithwyr a bargyfreithwyr, academyddion, seiciatryddion, seicolegwyr, nyrsys arbenigol, cyfryngwyr a chynrychiolwyr o adrannau'r llywodraeth a grwpiau buddiant.
- 1.6 Cafwyd 45 ymateb i'r Papur Materion gan ystod eang o randdeiliaid. Roedd y mwyafrif o blaid y dull a ddefnyddir yn y Papur Materion.
- 1.7 Rydym hefyd wedi elwa o safbwyntiau a fynegwyd mewn cynadleddau a seminarau arbenigol, o'r cyfarfodydd gyda'r beirniaid yn eistedd mewn dwy ganolfan llys arwyddocaol iawn (Llys y Goron Snaresbrook a'r Llys Troseddol Canolog), yn ogystal ag o gyfarfodydd gydag ymarferwyr cyfreithiol, academyddion blaenllaw, sefydliadau anllywodraethol ac aelodau o adrannau'r llywodraeth yr effeithir arnynt.

⁴ Mae'r Weinyddiaeth Gyfiawnder yn wynebu gostyngiad yn y gyllideb o oddeutu un rhan o dair dros gyfnod o bum mlynedd, o gyllideb o tua £8.7 biliwn yn 2011-2012 (Y Weinyddiaeth Gyfiawnder, *Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon 2011-12* (2012) ar t 21, <https://www.gov.uk/government/publications/ministry-of-justice-annual-report-and-accounts-2011-12> (ymweliad diwethaf 11 Tachwedd, 2015)) i daliad amcanol o £6.2 biliwn ar gyfer 2015-16 (Trysorlys EM, *CylchGwario 2013* (Mehefin 2013) ar 10, <https://www.gov.uk/government/publications/spending-round-2013-documents> (ymweliad diwethaf 11 Tachwedd, 2015)).

⁵ Yn enwedig y defnydd ehangach o fesurau arbennig i helpu unigolion sy'n agored i niwed i ymgysylltu â'r system cyfiawnder troseddol.

⁶ Yn amodol ar adolygiad o wariant yn hwyr yn 2015 mewn perthynas â Gwasanaethau Cyswllt a Dargyfeirio yn Lloegr.

⁷ Ar 6 Ionawr, 2014, cyhoeddodd y Llywodraeth wariant ychwanegol o £25 miliwn ar wasanaethau cyswllt a dargyfeirio ar gyfer gorsafoedd heddlu a'r llysoedd ynadon mewn deg ardal ar draws Cymru, gyda'r bwriad o gyflwyno'r cynllun ledled y wlad yn 2017. Mae gan y cynllun hwn y potensial i chwyldroi adnabod a sgrinio diffynyddion gydag anghymhwyster i bledio neu faterion capasiti. Gweler Manyleb Cyswllt a Gwasanaeth Safonol Dargyfeirio 2015 (fersiwn 8C - ar ffurf drafft) NHS England. Ar gyfer y gwasanaethau tebyg yng Nghymru gweler: Llywodraeth Cymru, *Gwasanaethau Cyswllt Cyfiawnder Troseddol yng Nghymru: Canllawiau Gweithredu Polisi* (2013), http://www.rcn.org.uk/__data/assets/pdf_file/0006/547062/Welsh_Govern.pdf (ymweliad diwethaf 11 Tachwedd, 2015).

- 1.8 Rydym o'r farn ei bod yn arbennig o bwysig ein bod yn siarad yn uniongyrchol gyda grwpiau o randdeiliaid. O ganlyniad, rydym wedi ymgynghori gydag aelodau teulu dioddefwyr dynladdiad mewn achosion sy'n cynnwys materion anghymhwyster⁸ a chynnal sesiwn hanner diwrnod gyda grŵp o ymgynghoreion â chyflyrau sbectwm awtistig. Roedd y sesiwn hon yn cynnwys ymweliad â Llys ynadon a Llys y Goron a sesiwn trafodaeth grŵp.⁹
- 1.9 Yn olaf, mewn ymateb i'r diffyg data mewn nifer o feysydd dan sylw yn y prosiect hwn, rydym wedi cynnal ein hymarfer casglu data ein hunain, gyda chymorth Gwasanaeth Llysoedd a Thriwilysoedd Ei Mawrhydi. Rydym hefyd wedi gweithio gyda NHS England mewn perthynas â gwasanaethau cyswllt a dargyfeirio, ac yn uniongyrchol ag academyddion casglu data empirig, er mwyn llywio ein hargymhellion.
- 1.10 Felly, mae'r argymhellion a wnawn yn ein hadroddiad wedi cael eu mireinio gan broses ymgynghori ailadroddol. Mae'r polisi wedi cael ei hogi'n benodol i ymateb i'r gostyngiad mewn cyllid o fewn y system cyfiawnder troseddol a'r ymagwedd yn newid at fod yn agored i niwed yn y system llysoedd. Mae cefnogaeth eang iawn i'r dull a argymhellwn ymysg ystod eang iawn o ymgynghoreion.

DIOLCHIADAU

- 1.11 Mae'r adroddiad yn ganlyniad proses ymgynghori hir ac eang. Helpodd nifer o unigolion a sefydliadau ni i baratoi'r Papur Ymgynghori a gyhoeddwyd gennym yn 2010. Fe wnaethon gydnabod eu cyfraniad helaeth yn ein Papur Ymgynghori ym mharagraffau 1.36 ymlaen.
- 1.12 Hoffem ddiolch i bawb a ymatebodd i'n Papur Ymgynghori ac i'n Papur Materion am eu sylwadau. Mae'r rhain wedi'u defnyddio wrth lunio'r argymhellion terfynol sydd wedi'u nodi yn ein hadroddiad llawn. Rydym hefyd yn ddiolchgar i bawb a ddaeth i'n Symposiwm ar Anghymhwyster i Bledio ar 11 Mehefin 2014 ac i Ysgol y Gyfraith, Prifysgol Leeds am gynnal y digwyddiad.
- 1.13 Rydym yn arbennig o ddiolchgar i'r nifer o unigolion a roddodd o'u hamser i gynorthwyo gyda'r prosiect, drwy gwrdd â ni i drafod agweddau ar y prosiect, siarad yn ein symposiwm, ystyried fersiynau drafft cynnar neu hwyluso ein proses ymgynghori ehangach â grwpiau eraill. Mae'r rhain yn cynnwys:
- (1) Academyddion: Yr Athro Ronnie Mackay, Dr Arlie Loughnan, Rosemary Kayess, yr Athro Penny Cooper, David Wurtzel, Laura Hoyano, y Fonesig Joyce Plotnikoff DBE, Richard Woolfson, yr Athro Jill Peay, Helen Howard, yr Athro Heather Keating, Ann Creaby-Attwood, Natalie Wortley, Marie Tidball, yr Athro Don Grubin, Dr Charles O'Mahoney, yr Athro Anna Lawson, Rebecca Parry a'r Athro Rob Poole.
  - (2) Aelodau'r Farnwriaeth: y barnwyr sy'n eistedd yn y Llys Troseddol Canolog a Llys y Goron Snaresbrook, Meistr Michael Egan CF, yr

⁸ A drefnir yn garedig gan Cymorth i Ddioddefwyr.

⁹ Ein diolch i'r cyfranogwyr ac i Awtistiaeth Gorllewin Canolbarth Lloegr a Marie Tidball, a oedd yn fyfyrwr doethuriaeth yng Ngholeg Wadham, Rhydychen ar y pryd a drefnodd y prynhawn.

Anrhydeddus Mr Ustus Goss, Ei Anrhydedd y Barnwr Jeremy Richardson CF, Ei Anrhydedd y Barnwr Stephen Ashurst, Ei Anrhydedd y Barnwr Peter Collier CF, Ei Anrhydedd Robert Atherton, Naomi Redhouse Barnwr Rhanbarth (LIY) a Mignon French (YH).

- (3) Ymarferwyr cyfreithiol: Cwnsleriaid y Trysorlys, yn arbennig Mark Heywood CF, Carolyn Taylor, Shauneen Lambe, Rudi Fortson CF, Deepti Patel ac Andrew Hadik.
- (4) Arbenigwyr clinigol: Dr Penny Brown, Dr Tim Rogers, Charles de Lacy, Dr Callum Ross, Dr Emily Glorney, Dr Nigel Blackwood, Dr Mike Watts, Dr Eileen Vizard CBE, Dr Nuruz Zaman, Dr Ian Gargan, Karina Hepworth, Janine Lees, Leah Glass ac Alexis Sweby.
- (5) Sefydliadau: Autism West Midlands, Cymorth i Ddiodefwyr, David Hines (Cymdeithas Genedlaethol y Dioddefwyr), James Bullion (Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol i Oedolion), Jon Sutcliffe (Cymdeithas Llywodraeth Leol), a Together (Elusen Iechyd Meddwl).
- (6) Y Llywodraeth: Tony Apperley ac Amrita Dhaliwell (Gwasanaeth Llysoedd a Thriwlynlysoedd Ei Mawrhydi), Glyn Thomas (GIG Lloegr), Jonathan Solly (Pwyllgor Rheolau Trefniadaeth Droseddol), Tish Jennings, Lindsay McKean, Neil Stone a Jacqueline Ashby (Gwasanaeth Cenedlaethol Rheoli Troseddwyr), Ben Connah, Nick Peel, Richard Chown, Rachel Atkinson, Isabel Sutcliffe a Richard Bishop (y Weinyddiaeth Cyfiawnder), Andrew Glover a Neil Moore (Gwasanaeth Eryl y Goron), Anne MacDonald (yr Adran Iechyd), Niall MacEntee Creighton a Bill Kerslake (Bwrdd Cyfiawnder Ieuenctid), y Coleg Barnwrol, Ceri Hopewell (Swyddfa'r Arglwydd Brif Ustus) a Richard Jolley a Ben Bryant (y Swyddfa Gartref).

GOLWG GYFFREDINOL AR EIN HYMAGWEDD

Treial llawn lle bynnag y bo'n deg ac yn ymarferol

- 1.14 Wrth wraidd ein hargymhellion mae'n gred mai'r treial troseddol arferol yw'r broses orau posibl pan fydd diffynnydd yn wynebu cyhuddiad yn ein system cyfiawnder troseddol. Rydym o'r farn mai treial llawn sydd orau nid yn unig i'r diffynnydd, ond hefyd ar gyfer y rhai yr effeithir arnynt gan drosedd a chymdeithas yn fwy cyffredinol. Mae hyn oherwydd bod y broses droseddol lawn yn ymgysylltu gwarantau treial teg i bawb sy'n rhan ohono, o dan erthygl 6 y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol ("ECHR"), ac yn caniatáu dadansoddiad cadarn a thryloyw o holl elfennau'r drosedd ac unrhyw amddiffyniad a gynigir. Mae hefyd yn cynnig yr ystod ehangaf o ganlyniadau o ran dedfrydu a gorchmynion ategol eraill.
- 1.15 Rydym o'r farn y dylid cael gwared ar unrhyw ddiffynnydd o'r broses treial llawn fel y dewis olaf yn unig. Dylai'r penderfyniad i fabwysiadu gweithdrefnau eraill cael ei wneud yn ofalus iawn a dim ond lle bo hynny er budd gorau i'r diffynnydd, oherwydd nad oes ganddo neu ganddi'r gallu i gymryd rhan yn effeithiol yn y treial. Rydym o'r farn y dylid gwneud pob ymdrech i ddarparu diffynnydd lle gallai fod amheuaeth am ei gallu gydag addasiadau o'r fath ar gyfer yr achos oherwydd mae angen iddo/iddi allu cymryd rhan yn rhesymol yn y broses droseddol lawn, a

chynnal y capasiti ar gyfer y broses gyfan. Fodd bynnag, rydym yn cydnabod na fydd nifer fechan iawn o ddiffnyddion fyth yn meddu ar y gallu i gymryd rhan yn effeithiol mewn treial. (Rydym yn ystyried y materion hyn ym Mhennod 2 o'n hadroddiad).

Adnabod yn gywir ac yn effeithlon y diffnyddion hynny nad ydynt yn gallu cymryd rhan yn effeithiol yn eu treial

- 1.16 Rydym o'r farn mai elfen bwysicaf fframwaith i fynd i'r afael â materion o anghymhwyster i bledio yw prawf cyfreithiol sydd yn nodi'n gywir ac yn effeithlon y diffnyddion hynny, hyd yn oed wrth ystyried addasiadau sydd ar gael i dreial, sydd â namau o'r fath yn eu gallu i gymryd rhan mewn treial lle na fyddent yn cael prawf teg. Mae'r prawf *Pritchard* cyfredol¹⁰ a ddefnyddir i asesu anghymhwyster i bledio angen ei ddiweddarau ac nid oes dealltwriaeth na defnydd cyson ohono gan glinigwyr, ymarferwyr cyfreithiol na'r llysoedd. Rydym hefyd yn credu ei bod yn hanfodol bod y rhai sydd, er yn methu ymgysylltu â'r broses treial llawn, â dealltwriaeth ddigonol a digon o allu i bledio'n euog, yn gallu gwneud hynny. (Rydym yn mynd i'r afael â'r profion cyfreithiol ym Mhennod 3 o'n hadroddiad).
- 1.17 Mae asesiad o ddiffnyddion o'r fath ar hyn o bryd yn broses sy'n cymryd llawer o amser ac mewn rhai achosion mae tri neu fwy o adroddiadau arbenigol yn cael eu paratoi, yn gyffredinol gan seiciatryddion neu seicolegwyr, cyn i ddiffynnydd gael ei nodi fel un sy'n anghymwys i bledio. Mae'r trefniadau presennol yn aml yn arwain at oedi sylweddol, gan achosi ansicrwydd a phryder i achwynwyr, tystion a'r diffynnydd. Rydym o'r farn y gellir gwneud trefniadau i symleiddio'r broses hon, gan arbed amser ac adnoddau gwerthfawr, heb beryglu cadernid neu degwch y canlyniad. (Rydym yn trafod yr argymhellion hyn ym Mhennod 4 o'n hadroddiad).

Dargyfeirio o'r broses droseddol lle bo hynny'n briodol

- 1.18 Yn dilyn canfyddiad gan y llys nad oes gan ddiffynnydd y gallu i gymryd rhan yn effeithiol yn y broses droseddol llawn, rydym o'r farn y dylai'r llys gael y dewis i beidio â dechrau ar y gweithdrefnau amgen ar gyfer craffu ar y cyhuddiad. Mae gennym mewn golwg, yn arbennig, achosion lle mae gwarediad¹¹ a osodwyd gan y llys yn angenrheidiol i ddiogelu'r cyhoedd, neu i gefnogi'r unigolyn i osgoi ymddygiad sy'n peri pryder yn y dyfodol, a lle y deuir i'r casgliad nad yw er budd y cyhoedd ar gyfer unrhyw wrandawriad troseddol pellach ar y mater. Rydym yn cymryd y sefyllfa hon oherwydd bod unrhyw weithdrefn sy'n diogelu buddiannau'r unigolyn sy'n agored i niwed, ond sy'n craffu'n briodol ar yr honiad er mwyn cyfiawnhau gosod gwarediadau ar yr unigolyn hwnnw, yn anochel yn gymhleth, ac yn gofyn llawer o'r rheithwyr, tystion a diffnyddion fel ei gilydd. Yn ogystal, ni all gweithdrefnau eraill o'r fath arwain at gollfarn, oherwydd nad yw'r diffynnydd nad yw'n gallu cymryd rhan yn effeithiol yn gallu amddiffyn ei hun yn iawn. O

¹⁰ *Pritchard* (1836) 7 C & P 303, 173 ER 135.

¹¹ Mae'r term "gwaredu" yn cael ei ddefnyddio ar hyn o bryd i gyfeirio at y trefniadau y gellir eu gorchymyn gan lys i ymdrin â'r diffnyddion hynny sy'n anghymwys i bledio, ond na chafwyd canfyddiad yn eu herbyn ei fod ef neu hi wedi cyflawni'r weithred, neu'r anwaith, a oedd yn cyfateb i'r drosedd roedd ef neu hi wedi ei gyhuddo ohoni. Gall y rhain gynnwys y diffynnydd yn cael ei drin mewn ysbyty sy'n ddiogel, o dan oruchwyliaeth yn y gymuned neu yn cael ei ryddhau yn gyfan gwbl heb gyfyngiadau pellach.

ganlyniad, mae'r gwarediadau sydd ar gael i'r llys yn anochel yn gyfyngedig, ac ni all gynnwys cosbi'r diffynnydd.

- 1.19 I lawer o unigolion sy'n anghymwys i bledio, mae lefel isel difrifoldeb y cyhuddiad gwreiddiol a'r trefniadau y gellir eu gwneud yn y gymuned, heb ymyrraeth y llys, yn golygu bod gweithredu pellach gan lys troseddol yn ddiangen. Felly, rydym yn argymhell y dylai'r opsiwn i ddargyfeirio unigolion o'r fath allan o'r system cyfiawnder troseddol, wedi iddynt gael eu nodi fel rhai heb gapasiti ar gyfer treial, fod ar gael os yw'r llys yn fodlon bod ymagwedd o'r fath er lles cyfiawnder. (Rydym yn mynd i'r afael â'r mater hwn ym Mhennod 5 o'n hadroddiad).

Gweithdrefnau teg ar gyfer craffu ar y cyhuddiad

- 1.20 Mae'r gweithdrefnau amgen i graffu ar y cyhuddiad wedi'u cynllunio i sicrhau bod gwarediad yn cael ei osod ar unigolyn lle bo hynny'n briodol yn unig, o ystyried ei ran yn y drosedd honedig. Ar hyn o bryd nid yw'r gweithdrefnau amgen yn ei gwneud yn ofynnol i'r rheithgor ystyried elfen bai y drosedd, sef yr hyn a oedd ym meddwl y person ar adeg y drosedd honedig. Yn ogystal, mae gallu'r unigolyn sy'n anghymwys i bledio yn dibynnu ar amddiffynfeydd cyffredin, megis hunan amddiffyniad, damwain neu gamgymeriad, wedi'i gyfyngu'n sylweddol. O ganlyniad, rydym yn ystyried bod yr unigolyn anaddas dan anfantais sylweddol o'i gymharu â diffynnydd sy'n wynebu'r un cyhuddiad mewn treial llawn. Rydym yn argymhell cael gwared ar yr anfantais hon a chyflwyno gweithdrefnau sy'n asesu rhan unigolyn yn y troseddu honedig sydd heb y capasiti i gymryd rhan mor llawn â phosibl o dan yr amgylchiadau. Mae hyn yn dod â'r gweithdrefnau eraill yn nes at y broses treial llawn, ond yn dal i amddiffyn yr unigolyn rhag euogfarn. Yn benodol, rydym yn argymhell bod yn rhaid i'r erlyniad brofi pob elfen o'r drosedd honedig a bod yr holl amddiffyniadau llawn ar gael yn yr un modd ag y maent mewn treial llawn. (Rydym yn gwneud argymhellion ar gyfer diwygio yn hyn o beth ym Mhennod 5 o'n hadroddiad).

Gwarediadau cymunedol effeithiol a chadarn

- 1.21 Rydym yn pryderu y dylai'r llys, ar ddiwedd y gweithdrefnau amgen, fod â gwarediadau ar gael iddo sy'n darparu cefnogaeth a chymorth effeithiol i unigolyn sydd heb gapasiti, fel bod troseddu yn y dyfodol yn cael ei osgoi. Rhaid i'r gwarediadau hefyd ddarparu diogelwch cadarn ar gyfer y cyhoedd lle bo hynny'n angenrheidiol. Ar hyn o bryd mae'r gorchymyn goruchwyllo (sef yr unig warediad cymunedol sydd ar gael i'r llys) yn brin o elfennau adeiladol ¹² i gefnogi'r unigolyn dan oruchwyllo ac nid yw'n cynnig llawer o le ar gyfer rheoli unigolyn sy'n cael anhawster cydymffurfio â gorchymyn o'r fath. (Rydym yn gwneud argymhellion ar gyfer gwella'r ddwy agwedd hon o'r gorchymyn goruchwyllo ym Mhennod 6 o'n hadroddiad).

¹² Gydag elfennau adeiladol rydym yn golygu gofynion y gellir eu cynnwys mewn gorchymyn goruchwyllo a gorfodi i'r swyddog goruchwyllo i roi trefniadau ar waith i fynd i'r afael ag anghenion y person dan oruchwyllo, gan gynnwys anghenion sy'n ymwneud ag addysg, hyfforddiant, cyflogaeth a llety.

Materion cymryd rhan yn y llysoedd ynadon oedolion a'r llysoedd ieuentid

- 1.22 Nid yw'r fframwaith cyfreithiol presennol ar gyfer mynd i'r afael ag anghymwyster i bledio yn gymwys mewn llysoedd ynadon, gan gynnwys y llys ieuentid. Mae'r mesurau statudol¹³ ar gael yn yr awdurdod diannod¹⁴ yn cael eu cyfyngu i faterion carcharol yn unig, yn cynnig gwarediadau rhy gyfyngedig a ddim yn canolbwyntio ar allu'r diffynnydd i gymryd rhan yn y broses droseddol. Mae ceisiadau i atal yr achos, a ddilynir fel dewis amgen i'r mesurau statudol yn anaml yn cael eu caniatáu ac nid ydynt yn darparu unrhyw ddatrysiad effeithiol. O ganlyniad, nid yw'r darpariaethau cyfredol yn darparu canlyniadau addas i lawer, yn arbennig diffynnyddion ifanc. Mae hyn yn codi pryderon sylweddol o ran diogelu'r cyhoedd. Rydym o'r farn bod angen diwygio ar frys i gyflwyno gweithdrefnau ar gyfer ymdrin ag anawsterau cymryd rhan yn y llysoedd diannod tebyg i'r rhai sydd ar gael yn Llys y Goron. (Rydym yn gwneud argymhellion yn hyn o beth ym Mhennod 7 o'n hadroddiad).

Galluogi'r Llys Apêl i anfon achos am ailwrandawriad

- 1.23 Ar hyn o bryd, pan mae'r Llys Apêl yn gwrthdroi apêl ar ôl canfod bod unigolyn anghymwys "wedi gwneud y weithred neu'r anwaith", gall y llys ddim ond nodi rhyddfarn ac ni all ailgyfeirio'r achos na'i anfon yn ôl i Llys y Goron ar gyfer ailwrandawriad. Mae hyn yn peri pryderon sylweddol o ran diogelu'r cyhoedd. Rydym yn argymhell bod y bwch hwn yn y darpariaethau apêl yn cael ei gau trwy greu pŵer i orchymyn ailwrandawriad o'r gweithdrefnau amgen ar gyfer craffu ar y cyhuddiad. (Rydym yn mynd i'r afael â'r materion hyn ym Mhennod 8 o'n hadroddiad).

Ailgychwyn yr erlyniad ar adferiad

- 1.24 Mae llawer o'r amodau sy'n arwain at anghymhwyster i bledio yn debygol o amrywio. Mae'n bosibl i unigolyn nad oedd yn gallu cymryd rhan yn effeithiol mewn treial adfer, neu ennilly capasiti hwnnw ar ôl i broses y llys ddod i ben. Mae gweithdrefnau anghymhwyster i bledio yn atal erlyniad y diffynnydd, ac ar hyn o bryd gellir aildechrau'r erlyniad dim ond pan mae unigolyn anaddas yn cael ei drin mewn ysbyty a bod y llys wedi gosod cyfyngiadau ar ei ryddhau.¹⁵ Nid oes gan yr unigolyn ei hun unrhyw bŵer i ofyn am aildechrau'r erlyniad yn ei erbyn.
- 1.25 Rydym o'r farn y dylai fod pŵer ehangach i'r erlyniad aildechrau achos treial llawn yn erbyn unigolyn a adferwyd, ac y dylai'r unigolyn hefyd gael yr hawl i wneud cais i ailgychwyn yr erlyniad pan mae ef neu hi yn dymuno clirio ei enw. Ar gyfer y ddau barti rydym yn cynnig cyflwyno proses seibiant, pan mae'r llys yn ystyried a yw er budd cyfiawnder i ailgychwyn yr erlyniad, boed hynny yn cael ei geisio gan yr erlyniad neu'r amddiffyniad. (Rydym yn ystyried y materion hyn ym Mhennod 9 o'n hadroddiad).

¹³ Deddf Iechyd Meddwl 1983, s 37 (3) a Phwerau 2000 Llysoedd Troseddol (Dedfrydu), s 11 (1).

¹⁴ Wrth "awdurdod diannod" a "llysoedd diannod" rydym yn golygu llysoedd ynadon oedolion a llysoedd ieuentid gyda'i gilydd.

¹⁵ Deddf Trefniadaeth Droseddol (Gorffwylledd) 1964, a 5A (4).

EIN DADANSODDIAD AC ARGYMHELLION YN FWY MANWL

Pennod 2: Hwyluso treial llawn drwy addasiadau i'r treial: Cyfraith gyfredol

- 1.26 Mae'r Rheolau Gweithdrefn Droseddol ("CrimPR")¹⁶ a'r Cyfarwyddiadau Ymarfer Troseddol ("CrimPD")¹⁷ yn gofyn i'r llys gymryd "pob cam rhesymol" i "hwyluso cyfranogiad unrhyw unigolyn, gan gynnwys y diffynnydd". Mae hyn yn cynnwys sicrhau bod diffynnydd yn gallu "rhoi eidytiolaeth orau, a galluogi diffynnydd i ddeall yr achos ac ymgysylltu'n llawn â'i amddiffyniad".¹⁸
- 1.27 Mae CrimPD 3G yn ymestyn yr addasiadau treial a ddatblygwyd yn flaenorol mewn perthynas â diffynnyddion sy'n blant i ddiffynnyddion sy'n agored i niwed yn fwy cyffredinol. Mae hyn yn darparu ar gyfer gwahanol fesurau gan gynnwys: ymweliadau ymgyfarwyddo â'r llys, y diffynnydd yn gallu eistedd yn y llys gydag aelod o'r teulu neu oedolyn ategol arall, defnyddio seibiannau cyson i gynorthwyo gyda chanolbwytio, mabwysiadu iaith glir a dilyn "pecynnau cymorth".¹⁹
- 1.28 Mae hawl statudol i gymorth ar gyfer diffynnyddion sy'n agored i niwed wrth gyfathrebu gyda'r llys, fodd bynnag, yn gyfyngedig dros ben sy'n wahanol i'r darpariaethau ar gyfer tystion agored i niwed.²⁰ Ar hyn o bryd, dim ond un "mesur arbennig" sydd ar gael i ddiffynnyddion sy'n agored i niwed dan statud, sef rhoi tystiolaeth yn y treial drwy gyswllt byw.²¹

Pennod 2: Hwyluso treial llawn drwy addasiadau treial: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Adnabod anawsterau cyfathrebu neu gyfranogiad, amecanweithiau sydd ar gael i addasu gweithrediadau i hwyluso cyfranogiad effeithiol

- 1.29 Un o'r heriau mwyaf sylweddol i weithdrefnau anghymhwyster i bledio yw adnabod yn gywir ac yn amserol rhai a gyhuddir sy'n anghymwys i bledio a'r rhai sydd angen addasiadau treial i allu cymryd rhan yn effeithiol mewn treial. Mae hyn yn arbennig o anodd pan fo'r diffynnydd heb gynrychiolaeth neu'n ifanc iawn. Mae gan rai gweithwyr proffesiynol cyfreithiol (barnwyr a chynrychiolwyr cyfreithiol) ddiffyg ymwybyddiaeth ddigonol o'r amodau allai arwain at anawsterau cyfranogiad a dealltwriaeth o'r ffordd orau o ymdrin â materion wrth iddynt godi.

¹⁶ CrimPR 2015 (OS 2015 Rhif 1490), r 3.9 (3).

¹⁷ CrimPD 2015 [2015] EWCA Crim 1567, Materion CrimPD I Cyffredinol 3D.2.

¹⁸ Materion CrimPD I Cyffredinol 3D.2.

¹⁹ Mae pecynnau cymorth Porth yr Eiriolwr yn rhoi canllawiau arfer da ar gyfer gweithwyr proffesiynol sy'n paratoi ar gyfer treial mewn achosion sy'n cynnwys tyst neu ddiffynnydd sydd ag anghenion cyfathrebu. Maent ar gael ar <http://www.theadvocatesgateway.org/toolkits> (ymweliad diwethaf 11 Tachwedd, 2015).

²⁰ Deddf Cyfiawnder Ieuencid a Thystiolaeth Droseddol 1999 ("YJCEA"), ss 16 i 20.

²¹ YJCEA, s 33A. Mae cyswllt byw yn galluogi diffynnydd i roi tystiolaeth fyw o ystafell ar wahân i ystafell y llys ond sy'n gysylltiedig â hi trwy offer teledu cylch cyfyng.

Diffyg hawl statudol i gymorth gan gyfryngwr yn arwain at ddarpariaeth anghyson

- 1.30 Nid oes hawl statudol i gymorth ar hyn o bryd gan gyfryngwr²² ar gyfer diffynyddion sy'n agored i niwed, yn wahanol i'r hawl i dystion gael cymorth cyfryngwr.²³ Yn y blynyddoedd diwethaf, mae ceisiadau am gyfryngwyr i ddiffynyddion wedi cael eu cymeradwyo ar sail ad hoc gan y beirniaid wrth arfer eu hawdurdodaeth gynhenid.²⁴

Diffyg hawl statudol i gymorth gan gyfryngwr yn arwain at anawsterau gydag adnoddau

- 1.31 Heb hawl statudol mae yna broblemau sylweddol o ran adnoddau lle mae cymorth cyfryngwr yn cael ei gymeradwyo i ddiffynnydd, yn enwedig o ran canfod cyfryngwr sydd ar gael a sicrhau cyllid hefyd.

Dim cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr diffynnydd: dim sicrwydd ansawdd

- 1.32 Nid oes cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr sy'n cynorthwyo diffynyddion fel sydd ar gyfer cyfryngwyr pan fyddant yn gweithio gyda thystion. O ganlyniad, nid oes gofyniad cymhwyster ar gyfer cyfryngwyr diffynnydd, dim rheoleiddio ymddygiad proffesiynol, nac unrhyw waith monitro datblygiad proffesiynol parhaus neu oruchwylio ar eu cyfer.

Dim cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr diffynnydd: cynyddu costau

- 1.33 Mae diffyg cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr diffynnydd yn golygu nad oes fframwaith er mwyn i'r llywodraeth osod lefel y ffioedd y gall cyfryngwyr diffynnydd fynnu ar gyfer eu gwasanaethau. Mewn cyfuniad â niferoedd isel y cyfryngwyr diffynyddion yn rhannol oherwydd y diffyg hawl statudol, mae hyn wedi arwain at gyfryngwyr diffynyddion yn derbyn ffioedd sy'n sylweddol fwy na'r rhai ar gyfer cyfryngwyr tystion ac mewn llawer o achosion ddwywaith eu cyfraddau.

Meini prawf cymhwyster anghyfartal ar gyfer diffynyddion a thystion mewn perthynas â chyswllt byw

- 1.34 Mae cyswllt byw yn galluogi i dystiolaeth gael ei rhoi gan unigolyn trwy gyswllt teledu cylch cyfyng o ystafell ar wahân i'r ystafell llys ei hun. Ar hyn o bryd, mae'r meini prawf cymhwysedd ar gyfer diffynyddion i wneud defnydd o'r cyfleuster hwn wrth roi dystiolaeth yn wahanol i'r rhai y mae'n rhaid i dystion eu bodloni. Nid oes sail y gellir ei gyfiawnhau ar gyfer yr anghydraddoldeb hwn.

²² Arbenigwr cyfathrebu yw cyfryngwr a'i rôl yw hwyluso dealltwriaeth tyst neu ddiffynnydd o, a chyfathrebu gyda, y llys.

²³ Mae YJCEA, s 29 yn gwneud darpariaeth er mwyn i dyst gael ei gynorthwyo gan gyfryngwr. Nid yw YJCEA, s 33BA, sy'n gwneud darpariaeth debyg ar gyfer diffynyddion, wedi cael ei dwyn i rym.

²⁴ *C yn erbyn Llys Ynadon Sevenoaks* [2009] EWHC 3088 (Admin), [2010] 1 All ER 735 a *R (UG) v Great Yarmouth Llys Ieuencid* [2011] EWHC 2059 (Admin), [2012] Adolygiad o Gyfraith Droseddol 478.

Pennod 2: Hwyluso treial llawn drwy addasiadau i'r treial: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Gwella'r dull o adnabod diffynyddion sydd ag anawsterau cyfranogi

- 1.35 Rydym yn argymhell y dylai fod yn ofynnol i bob aelod o'r farnwriaeth, a phob ymarferwr cyfreithiol, sy'n cymryd rhan mewn achosion troseddol i dderbyn hyfforddiant o ran deall ac adnabod anawsterau cyfranogi a chyfathrebu, ac i godi eu hymwybyddiaeth o'r dulliau sydd ar gael i addasu gweithrediadau i hwyluso cyfranogiad effeithiol. Byddai hyn yn gwella adnabyddiaeth gywir ac amserol o anawsterau i gyfranogi, gan leihau'r oedi i drafodion a'r ansicrwydd a'r pryder a achosir i achwynwyr a thystion lle mae anawsterau cyfranogi'r diffynnydd yn cael eu codi ar y funud olaf.

Cyflwyno hawl statudol i gymorth gan gyfryngwr

- 1.36 Er nad yw cymorth cyfryngol yn ddatrysiad ar gyfer pob anhawster cyfranogi, rydym o'r farn ei bod yn cynnig y mecanwaith gorau ar gyfer hwyluso cyfranogiad effeithiol yn y treial ar gyfer llawer o ddiffynyddion ag anawsterau sylweddol. Gyda chefnogaeth llethol ein hymgyngoreion, rydym yn argymhell bod hawl statudol yn cael ei greu i ddiffynnydd gael cymorth cyfryngwr, ar gyfer rhoi tystiolaeth ac fel arall mewn achosion treial, pan fo angen hynny. O dan ein hargymhelliad, byddai cymorth cyfryngwr yn cael ei gymeradwyo dim ond pan fo cymorth o'r fath yn angenrheidiol ar gyfer diffynnydd i gael treial teg, a dim ond ar gyfer cymaint o'r achos ag sy'n ofynnol i gyflawni'r nod hwnnw. Byddai amnewid yr arfer ad hoc presennol, sef y llys yn roi cymorth cyfryngol dan ei awdurdodaeth gynhenid, gyda chynllun statudol a phrawf clir ar gyfer rhoi cymorth yn sicrhau darpariaeth fwy cyson a chost-effeithiol ar gyfer diffynyddion.

Cyflwyno cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr diffynyddion

- 1.37 Er mwyn cyflawni sicrwydd ansawdd ac i alluogi i gost cymorth cyfryngwr diffynnydd gael eireoleiddio'n briodol, rydym yn argymhell greu cynllun cofrestru ar gyfer cyfryngwyr diffynyddion, yn debyg i'r hyn sy'n rheoleiddio hyfforddiant, cymwysterau ac ymddygiad cyfryngwyr tystion. Argymhellwn hefyd bod Cod Ymarfer yn cael ei greu sy'n rheoli ymddygiad cyfryngwyr a'u hymgysylltiad â diffynyddion a'r llysoedd.

Cydraddoli meini prawf cymhwysedd ar gyfer diffynyddion a thystion mewn perthynas â chyswllt byw

- 1.38 Rydym hefyd yn argymhell bod y meini prawf cymhwyster ar gyfer cyswllt byw i ddiffynyddion yn cael eu gwneud yr un fath â'r rheini ar gyfer tystion, er mwyn i ddiffynyddion allu gwneud defnydd o'r cymorth hwn ar yr un sail.

Pennod 3: Y prawf cyfreithiol: cyfraith gyfredol

- 1.39 Nid yw'r prawf mae'r barnwr yn ei ddefnyddio wrth benderfynu a yw diffynnydd yn anghymwys i bledio wedi'i amlinellu mewn statud. Mae'n brawf cyfraith gwlad, hynny yw, un sy'n dod o gyfraith achosion yn unig. Y prawf ar gyfer cymhwyster i

bledio yw'r un a osodwyd ym 1836 yn achos *Pritchard*.²⁵ Yn dilyn achos *Davies*,²⁶ mae hyn yn gyffredinol yn cael ei ddeall i'w gwneud yn ofynnol i ddiffynnydd allu: pledio'r ditiad, deall yr achos, cyfarwyddo cyfreithiwr, herio rheithiwr a deall y dystiolaeth. Os daw i'r amlwg fod person a gyhuddwyd yn brin o un o'r galluoedd hyn byddai hynny'n ddigonol iddo neu iddi gael ei nodi'n anghymwys i bledio.

- 1.40 Yn fwy diweddar mae prawf *Pritchard* wedi'i cael ei ddehongli gan y llysoedd i'w gwneud yn fwy cyson â'r broses treial modern. Daw'r datganiad mwyaf cyffredin o gyfeiriadau barnwr yr achos i'r rheithgor yn achos *John M*,²⁷ a gafodd ei gymeradwyo gan y Llys Apêl ac sy'n mynegi'n glir yr angen i allu rhoi tystiolaeth.
- 1.41 Yn yr achos hwnnw cyfarwyddodd y barnwr i'r rheithgor²⁸ y dylid cael y person a gyhuddwyd yn anghymwys i bledio os oedd unrhyw un neu ragor o'r canlynol y tu hwnt i'w allu:
- (1) deall y cyhuddiad(au);
  - (2) penderfynu p'un ai i bledio'n euog ai peidio;
  - (3) arfer ei hawl i herio rheithwyr;
  - (4) cyfarwyddo cyfreithwyr a/neu eiriolwyr;
  - (5) dilyn cwrs achos; a
  - (6) rhoi tystiolaeth yn ei amddiffyn ei hun.

Pennod 3: Y prawf cyfreithiol: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Anhygyrchedd ac anghysondeb y cais

- 1.42 Mae ailddatgan prawf cyfraith gwlad *Pritchard* dro ar ôl tro, yn arbennig i'w wneud yn gydnaws â'r broses treial modern, wedi arwain at ansicrwydd ynghylch ffurfio'r prawf ei hun, ei gwmpas a'igymhwysiad priodol. O ganlyniad, nid oes dealltwriaeth eang o'r prawf ac mae ei weithrediad yn anghyson, gan glinigwyr a gan y llysoedd.

Ffocws gormodol ar allu deallusol

- 1.43 Mae'r prawf yn canolbwyntio gormod ar allu deallusol y sawl a gyhuddir, ac yn methu â chymryd i ystyriaeth agweddau eraill o salwch meddwl a chyflyrau eraill a allai amharu ar allu'r diffynnydd i gymryd rhan ym mhroses y treial. Yn benodol, nid yw'n nodi'r unigolion hynny y gallai eu gallu i chwarae rhan effeithiol yn ei amddiffyniad gael ei amharu'n ddifrifol gan rithdybiau neu anhwylderau hwyliau difrifol.

²⁵ *Pritchard* (1836) 7 C & P 303, 173 ER 135.

²⁶ *Davies* (1853) 3 Car & Cir 328, 175 ER 575.

²⁷ *M (Ioan)* [2003] EWCA Crim 3452, [2003] All ER (D) 199.

²⁸ Ar adeg pan benderfynodd y rheithgor a oedd diffynnydd yn anghymwys i bledio neu beidio.

Dim ystyriaeth o'r gallu i wneud penderfyniadau

- 1.44 Mae prawf *Pritchard* yn gofyn am unrhyw ystyriaeth benodol o'r gallu cyhuddedig i wneud y penderfyniadau y mae gofyn iddo ef neu hi eu gwneud yn ystod y treial. Mae hyn yn cyferbynnu gyda'r ffocws ar wneud penderfyniadau yn y prawf capasiti sifil (o dan adran 2 o Ddeddf Galluedd Meddyliol 2005).

Diffyg eglurder ynghylch aliniad gyda phrawf "cyfranogi effeithiol"

- 1.45 Mae gwarantau treial teg o dan erthygl 6 o'r CEHD yn gofyn i ddiffynnydd allu cymryd rhan yn effeithiol mewn achosion. Mae hyn wedi cael ei ddehongli fel angen i ddiffynnydd gael:

dealltwriaeth eang o natur proses treial ac o'r hyn sydd yn y fantol iddo/iddi, gan gynnwys arwyddocâd unrhyw gosb all gael ei gosod. Mae'n golygu y dylai ef neu hi, os bydd angen, gyda chymorth, er enghraifft, cyfieithydd, cyfreithiwr, gweithiwr cymdeithasol neu ffrind, fod yn gallu deall trywydd cyffredinol yr hyn a ddywedir yn y llys. Dylai'r diffynnydd allu dilyn yr hyn a ddywedir gan dystion yr erlyniad ac, os caiff ei gynrychioli, egluro i'w gyfreithwyr ei hun ei fersiwn ef o'r digwyddiadau, gan dynnu sylw at unrhyw ddatganiadau mae'n anghytuno â nhw a'u gwneud yn ymwybodol o unrhyw ffeithiau y dylid eu cyflwyno yn ei amddiffyniad.²⁹

- 1.46 Mae'r cysyniad hwn yn gysylltiedig yn agos â chymhwyster i bledio, ond mae ansicrwydd ynghylch yr union gydberthynas rhwng y ddwy egwyddor.

Diffyg ystyriaeth i allu i bledio'n euog

- 1.47 Nid yw'r prawf a'r gweithdrefnau presennol yn caniatáu i ddiffynnydd a fyddai fel arall yn anghymwys ar gyfer treial, ond bod clinigwyr yn ystyried sy'n meddu ar y gallu i bledio'n euog, i wneud hynny. Gall hyn wadu'r diffynnydd o'i annibyniaeth gyfreithiol yn ddiangen. Mae hefyd yn agored i danseilio hyder dioddefwyr yn y system ac yn gwadu'r cyfle i'r llys osod dedfryd lle bo hynny'n briodol.

Pennod 3: Y prawf cyfreithiol: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Prawf o gapasiti ar gyfer cyfranogiad effeithiol mewn treial

- 1.48 Yn unol â barn y rhan fwyaf o ymgynghoreion, rydym yn argymhell bod y prawf yn cael ei ailffurfio i flaenoriaethu cyfranogiad effeithiol. Byddai hyn yn creu prawf sy'n cyd-fynd â phroses y llys modern a byddai'n darparu ar gyfer datblygiadau mewn meddwl seiciatrig a seicolegol. Byddai'n dileu'r ffocws presennol a gormodol ar alluoedd deallusol ac yn darparu prawf, fel y mae einrhanddeiliaid yn cadarnhau, fyddai'n adnabod yn fwy priodol y rhai nad ydynt yn gallu ymgysylltu â phroses y treial.

Prawf sy'n ymgorffori'n benodol y gallu i wneud penderfyniadau

- 1.49 Dylai'r prawf newydd gynnwys gallu i wneud penderfyniadau penodol. Mae hwn yn argymhelliad a gefnogir yn gryf gan ymgynghoreion sy'n ystyried bod diffyg

²⁹ *SC v Y Deyrnas Unedig* (2005) 40 EHRR 10 (App Rhif 60958/00) yn [29].

gallu i wneud penderfyniadau yn y prawf presennol yn tanseilio ei allu i adnabod pawb sydd angen yr amddiffyniadau sydd ar gael o dan weithdrefnau anghymwys i bledio.

Prawf sy'n sicrhau bod diffynnyddion yn cael eu dargyfeirio oddi wrth y broses treial llawn pan mae'n hollol angenrheidiol yn unig

- 1.50 Rydym yn argymhell bod y prawf yn cael ei defnyddio wrth ystyried cyd-destun yr achos lle bydd gofyn i'r diffynnydd gyfranogi a chymryd i ystyriaeth yr holl gymorth sydd ar gael i'r diffynnydd. Bydd hyn yn sicrhau bod diffynnyddion yn cael eu dargyfeirio oddi wrth y broses treial llawn pan mae'n hollol angenrheidiol yn unig. Bydd dull o'r fath yn gwella diogelwch y cyhoedd trwy erlyniad troseddol a chynyddu hyder yn y system cyfiawnder troseddol ar ran y cyhoedd a'r sawl yr effeithir arnynt gan y drosedd.

Prawf ar wahân o allu i bledio'n euog

- 1.51 Rydym yn argymhell cyflwyno ail brawf, un o gapasiti i bledio'n euog, ar gyfer diffynnyddion a fyddai heb y gallu i gymryd rhan yn effeithiol mewn treial fel arall. Byddai hyn yn galluogi'r diffynnyddion hynny a fyddai fel arall yn cael eu dargyfeirio i mewn i weithdrefnau gwahanol i bledio'n euog a chael eu dedfrydu yn y ffordd arferol, lle maent yn gallu ac yn dymuno gwneud hynny. Byddai hyn yn gwella ymreolaeth diffynnyddion sy'n agored i niwed a byddai'n cynyddu gallu'r llysoedd 'i amddiffyn y cyhoedd wrth gyfrannu at hyder y cyhoedd yn y broses cyfiawnder troseddol.

Ailffurfiad statudol y prawf

- 1.52 Rydym yn argymhell bod y profion cyfreithiol yn cael eu nodi mewn statud. Rydym yn ystyried hyn yn hanfodol er mwyn mynd i'r afael â'r diffyg hygrychedd, ac anghysondeb o ddefnydd, sy'n tanseilio'r prawf cyfraith gwlad ar hyn o bryd.

Pennod 4: Asesu'r diffynnydd: Cyfraith gyfredol

- 1.53 Mae barnwr yn eistedd ar ei ben ei hun yn cymhwyso'r prawf i benderfynu a yw person a gyhuddir yn anghymwys i bledio, ar sail y dystiolaeth gan o leiaf ddau ymarferydd meddygol cofrestredig, y mae'n rhaid bod un ohonynt wedi cael ei gymeradwyo o dan adran 12 Deddf Iechyd Meddwl 1983 ("MHA").³⁰ Mae'r weithdrefn ar gyfer y gwrandawriad hwn wedi'i nodi yn adran 4 Deddf Gweithdrefn Droseddol (Gorffwylledd) 1964 ("CP(I)A").

Pennod 4: Asesu'r diffynnydd: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Gofyniad tystiolaeth rhy gaeth

- 1.54 Mae angen tystiolaeth arbenigol gan seicolegwyr cofrestredig yn aml i'r llys allu penderfynu ar gymhwyster y sawl a gyhuddir i bledio. Fodd bynnag, ar hyn o bryd ni all adroddiad arbenigol gan seicolegydd fod yn un o'r ddau adroddiad sy'n

³⁰ Mae cymeradwyaeth Adran 12 MHA yn dynodi ymarferydd meddygol cofrestredig am fod ganddynt brofiad arbennig mewn gwneud diagnosis neu drin anhwylder meddyliol. Mae ymarferwyr meddygol cofrestredig cymeradwy Adran 12 MHA yn gyffredinol, ond nid bob amser, yn seiciatryddion.

ofynnol er mwyn i'r llys fwrw ymlaen â'r penderfyniad anghymhwyster. Nid yn anaml golyga hynny bod rhaid i'r llys gael trydydd adroddiad arbenigwr, gan ychwanegu cost ychwanegol ac achosi oedi pellach yn yr achos. Disgrifiodd y rhai yr effeithiwyd arnynt gan achos o'r fath y gofid a'r ansicrwydd y mae oedi o'r fath yn ei achosi.³¹

Oedi wrth baratoi a gwasanaethu adroddiadau arbenigwyr

- 1.55 Mae'n parhau i fod yn bwysig bod yr erlyniad mewn sefyllfa i herio'r dystiolaeth arbenigol y mae'r amddiffyniad yn dibynnu arni, ac i gyfarwyddo eu harbenigwyr eu hunain lle bo angen. Fodd bynnag, o dan y trefniadau presennol, gall hyn arwain at oedi pellach a thoreth o adroddiadau arbenigol. Mewn rhai achosion, mae'r gwasanaeth adroddiadau amddiffyn yn cael ei ohirio tan bod yr amddiffyniad yn meddu ar ddau adroddiad arbenigol sy'n dangos anghymhwyster, a dim ond ar yr adeg honno mae'r erlyniad yn gallu ac yn barod i ystyried, cyfarwyddo eu harbenigwr ei hunain a chychwyn ar hynny.

Rhwystrau i ohirio penderfynu ar anghymhwyster

- 1.56 Nid yw gweithdrefnau llys cyfredol yn annog yllys i ystyried gohirio penderfynu ar anghymhwyster i ganiatáu ar gyfer adferiad, neu gyflawniad, o gymhwyster gan y sawl a gyhuddir, hyd yn oed lle mae hynny'n realistig o fewn amserlen resymol. Yn ogystal, nid yw'n ofynnol i arbenigwyr meddygol fel mater o drefn roi sylwadau ar y posibilrwydd o adferiad pan maent yn darparu adroddiad ar anghymhwyster i bledio. Mae hyn yn arwain at gyfleoedd yn cael eu colli i'r sawl a gyhuddir i gael treial llawn yn y lle cyntaf ac yn codi'r posibilrwydd o aildechrau achosion yn dilyn adferiad, sy'n gofyn am ail broses rheithgor.

Pennod 4: Asesu'r diffynnydd: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Llacio'r gofyniad am dystiolaeth

- 1.57 Barn glir ein hymgyngoreion oedd y dylai'r drefn o baratoi dau adroddiad arbenigol barhau i fod yn ofynnol pan fydd y llys yn bwriadu gwyro oddi wrth dreial llawn. Mae hyn oherwydd difrifoldeb y canlyniadau sy'n deillio o ganfod diffyg gallu a'r diogelwch a ddarperir gan graffu gan ddau arbenigwr. Roedd yr ymgynghoreion, fodd bynnag, i raddau helaeth o blaid llacio'r gofyniad am dystiolaeth, fel y gallai'r llys ddibynnu ar dystiolaeth arbenigol gan seicolegydd cofrestredig fel un o'r ddau arbenigwr sy'n ofynnol ar gyfer canfyddiad bod diffyg gallu. Roedd rhywfaint o gefnogaeth i lacio'r gofyniad ymhellach i gynnwys pobl eraill sydd ag arbenigedd yn y maes hwn, megis anabledd dysgu arbenigol neu nyrsys seiciatrig. Fodd bynnag, ni chynigiwyd unrhyw gymwysterau penodol o ran y pwynt olaf.
- 1.58 O ganlyniad, rydym yn argymhell bod y gofyniad am dystiolaeth yn cael ei lacio i ganiatáu i un o'r ddau arbenigwr angenrheidiol fod yn seicolegydd cofrestredig neu unigolyn gyda chymhwyster sy'n ymddangos ar y rhestr o ddisgyblaethau a

³¹ Cyfarfod a drefnwyd gan Cymorth i Ddiodefwyr, Chwefror 13, 2015.

lefelau cymwysterau priodol, a gymeradwywyd gan yr Adran Iechyd. Bydd hyn yn lleihau'r toreth o adroddiadau arbenigol costus. Bydd hefyd yn lleihau'r oedi oherwydd bydd y gronfa o arbenigwyr sydd ar gael y gellir dibynnu arnynt gan y llys yn fwy. Bydd hyn nid yn unig yn lleihau costau ond hefyd yn lleddfu'r gofid a achosir gan oedi estynedig mewn achosion o'r fath.

Gwasanaeth amserol a chyfarwyddyd ar y cyd

- 1.59 I fynd i'r afael â'r anawsterau sy'n codi o oedi yn ystod datgelu a'r drefn ddilynol o gael adroddiadau, rydym hefyd yn argymhell ei bod yn ofynnol datgelu, cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol, adroddiad arbenigol a gafwyd gan barti sy'n dangos bod gan y diffynnydd ddiffyg gallu i gymryd rhan mewn treial. Cyplysir hyn gydag argymhelliad ei bod yn ofynnol i'r llys orchymyn cyfarwyddyd ar y cyd (rhwng yr amddiffyniad a'r erlyniad) gan yr ail arbenigwr, oni bai nad yw hynny er budd cyfiawnder. Bydd hyn yn arwain at lai o ohirio a achosir gan oedi yn y datgeliad a chael gafeael ar adroddiadau yn hwyr, a bydd yn lleihau nifer yr achosion lle mae adroddiad y trydydd arbenigwr yn cael ei baratoi.

Annog gohirio penderfynu ar gapasiti lle bo hynny'n briodol

- 1.60 Rydym hefyd yn argymhell, cyn penderfynu a yw diffynnydd yn meddu ar allu i gymryd rhan yn effeithiol yn y treial, y dylai fod yn ofyniad statudol i'r llys ystyried a yw'n briodol gohirio achos ar gyfer y diffynnydd i gyflawni gallu ar gyfer treial. Dylai hyn, yn ein barn ni, fod yn destun prawf budd cyfiawnder, gan gymryd i ystyriaeth, ymhlith ffactorau eraill, a oes gobraith gwirioneddol o adferiad ac a yw oedi'r penderfyniad yn rhesymol o dan yr holl amgylchiadau. Rydym yn argymhell y dylid cyfyngu gohiriad o'r fath i uchafswm o 12 mis, ac eithrio mewn amgylchiadau eithriadol. Mae'r argymhellion hyn yn ceisio sicrhau bod pob ymdrech yn cael ei gwneud er mwyn caniatáu i'r diffynnydd adfer gallu a gallu cael ei roi ar brawf yn llawn, cyn bod penderfyniad ar ddiffyg gallu yn cael ei ystyried yn ffurfiol. Dylai gohirio hefyd atal, mewn rhai achosion, yr angen i'r erlyniad gael ei ailddechrau pan fydd diffynnydd yn adennill gallu i dreial wedi hynny.

Ymestyn remand i'r ysbyty am driniaeth o dan adran 36 Deddf Iechyd Meddwl 1983

- 1.61 Er mwyn cefnogi adferiad lle mae hynny'n obaith rhesymol, rydym yn cynnig y dylid ymestyn y cyfyngiad presennol ar remand i'r ysbyty am driniaeth o dan adran 36 y Ddeddf Iechyd Meddwl³² i 12 mis ar gyfer diffynnyddion sy'n wynebu achos yn Llys y Goron, gyda chyfnod adolygu bob deuddeg wythnos. Bydd hyn hefyd yn atal y llys rhag gorfod dibynnu ar drosglwyddiadau'r MHA³³ o'r ddalfa

³² Ar gael yn unig mewn perthynas â diffynnydd a fyddai fel arall yn cael ei gadw yn y ddalfa.

³³ O dan MHA, s 48 mae diffynnydd sy'n cael ei gadw yn y ddalfa yn gallu cael ei drosglwyddo i ysbyty os yw ef neu hi'n dioddef o anhwylder meddwl ac angen triniaeth frys.

adran 48, a all ei gwneud yn anodd cyflawni dilyniant triniaeth ar gyfer y diffynnydd a gall gymryd fwy o amser a bod yn fwy costus.³⁴

Pennod 5: Y weithdrefn ar gyfer y diffynnydd heb y gallu ar gyfer treial yn Llys y Goron: Cyfraith gyfredol

- 1.62 Yn dilyn canfyddiad bod unigolyn yn anghymwys i bledio, mae'n rhaid i'r llys fwrw ymlaen i wrandawriad i benderfynu ar ffeithiau'r honiad yn ôl gweithdrefn a nodir yn adran 4A o'r CP(I)A.³⁵ Nid oes unrhyw dreial troseddol yn yr ystyr arferol, ac ni all yr unigolyn gael ei gollfarnu o'r tramgwydd. Yn hytrach, mae angen i reithgor ystyried a yw wedi'i fodloni y tu hwnt i amheuaeth resymol fod ef neu hi "wedi cyflawni'r weithred neu wedi gwneud yr anwaith a gyhuddir fel trosedd". Os nad yw wedi'i fodloni felly, rhaid i'r rheithgor ddychwelyd rheithfarn o ryddfarnu.
- 1.63 Wrth bennu bod yr unigolyn "wedi cyflawni'r weithred neu wedi gwneud yr anwaith" yr unig beth sy'n ofynnol gan yr erlyniad yw profi elfennau allanol y drosedd.³⁶ Nid yw'n ofynnol i'r erlyniad brofi bod gan yr unigolyn y cyflwr meddwl y byddai ei angen i brofi'r drosedd yn y treial llawn, a elwir yn elfen fai.³⁷

Pennod 5: Y weithdrefn ar gyfer y diffynnydd heb y gallu ar gyfer treial yn Llys y Goron: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Dim disgrisiwn i beidio â symud ymlaen i wrandawriad penderfynu ar ffeithiau o dan adran 4A yr CP(I)A

- 1.64 Nid oes unrhyw ddisgrisiwn ar hyn o bryd i'r llys wrthod symud ymlaen i'r gwrandawriad penderfynu ar ffeithiau os yw diffynnydd yn cael ei ddarganfod i fod yn anghymwys. Mae hyn yn broblem oherwydd mewn rhai achosion bydd wedi dod yn amlwg wrth benderfynu ar anghymhwyster nad yw'r unigolyn yn gymwys ar gyfer unrhyw un o'r gwarediadau sydd ar gael ar hyn o bryd yn dilyn y gwrandawriad adran 4A. Mewn achosion eraill, gellir cyflawni cymorth tebyg ar gyfer yr unigolyn, ac amddiffyn y cyhoedd, drwy ddargyfeirio'r unigolyn allan o'r system cyfiawnder troseddol ar y pwynt hwnnw.

Difficulty in dividing the external and fault elements of an offence

- 1.65 Mae nodi ar gyfer y rheithgor yn y gwrandawriad penderfynu ar ffeithiau (adran 4A o'r CP(I)A) yr hyn a olygir gan "weithred neu anwaith", a pha agweddau ar y drosedd a'r elfennau bai nad oes angen i'r rheithgor boeni amdanynt, yn hynod o

³⁴ Mae MHA, s 48 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Ysgrifennydd Gwladol fod yn fodlon gydag adroddiadau oddi wrth o leiaf ddau ymarferydd meddygol cofrestredig bod yr unigolyn yn dioddef o anhwylder meddwl o natur neu raddau sy'n gwneud triniaeth ysbyty yn briodol a'i fod ef neu hi mewn "angen brys am driniaeth o'r fath".

³⁵ Fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Gweithdrefn Droseddol (Gorffwylledd ac Anghymhwyster i Bledio) 1991 a Deddf Trais Domestig, Troseddau a Dioddefwyr 2004.

³⁶ "Elfennau allanol" trosedd yw'r ffeithiau ffisegol y mae'n rhaid eu profi. Maen nhw wedi'u rhannu yn: elfennau ymddygiad (yr hyn y mae'n rhaid i'r diffynnydd ei wneud neu fethu â gwneud); elfennau canlyniad (canlyniad ymddygiad y diffynnydd); ac elfennau amgylchiadau (ffeithiau eraill sy'n effeithio ar p'un a yw'r diffynnydd yn euog ai peidio).

³⁷ *Antoine* [2001] 1 AC 340, [2000] 2 WLR 703

anodd mewn llawer o droseddau cyffredin. Mae hyn wedi arwain at ddatblygu tameidiog o'r gyfraith, gan arwain at ansicrwydd ac anghysondeb.

- 1.66 Er enghraifft, mewn perthynas â thramgwydd o voyeuriaeth, daeth y Llys Apêl i'r casgliad bod profi bod yr apelydd "wedi cyflawni'r weithred neu wedi gwneud anwaith", bod yr elfennau allanol yn cynnwys pwrpas yr apelydd i gael boddhad rhywiol wrth arsylwi ar weithred breifat person arall. Fodd bynnag, ystyrir gwybodaeth yr apelydd bod y person a welwyd heb roi caniatâd yn rhan o'r elfen fai ac felly nid yn fater i'r rheithgor ei ystyried.³⁸
- 1.67 Mae hyn yn gwrthgyferbynnu â'r dull a gymerwyd gan y Llys Apêl yn achos *Young*,³⁹ a oedd yn ymwneud â throedd o guddiofaith faterol yn anonest.⁴⁰ Yn yr achos hwnnw, cynhaliodd? y Llys Apêl bod diben yr apelydd wrth guddio, a'i anonestrwydd, yn rhan o elfen fai y drosedd ac felly nid ar gyfer ystyriaeth y rheithgor. Fodd bynnag, daeth y Llys i'r casgliad fod y cwestiwn a oedd yr apelydd wedi gwneud y cyhuddiad yn ei erbyn, ac a oedd wedi cuddio'r ffaith, yn elfennau allanol i gael eu profi gan y Goron.⁴¹

Troseddau dryslyd

- 1.68 Mae troseddau dryslyd, megis ymdrechion neu gynllwynio i gyflawni trosedd, hefyd yn peri problemau wrth eu hystyried mewn gwrandawiadau adran 4A. Mae hyn oherwydd bod yr elfennau allanol o droseddau o'r fath yn aml yn rhai nad ydynt ynddynt eu hunain yn anghyfreithlon, ond yn cael eu gwneud felly gan yr hyn oedd mewn golwg gan y diffynnydd. Fodd bynnag, ni fydd yn ofynnol i'r rheithgor mewn gwrandawiadau penderfynu ar ffeithiau dan adran 4A, gan ganolbwyntio fel y mae'n rhaid iddynt ar yr elfennau allanol yn unig, ystyried yr elfen fai. Mewn nifer o achosion, felly, mae'r rheithgor yn ei chael yn anodd gwahaniaethu rhwng ymddygiad cyfreithlon ac anghyfreithlon wrth ystyried yr unigolyn anghymwys a gyhuddwyd o drosedd ddryslyd.

Diffyg amddiffynfeydd llawn yn absenoldeb tystiolaeth wrthrychol

- 1.69 Mae'r unigolyn anghymwys dan anfantais hefyd o'i gymharu â'r diffynnydd cymwys am nad yw yn gallu dibynnu ar amddiffynfeydd cyffredin, megis hunanamddiffyniad, oni bai bod tystiolaeth wrthrychol, hynny yw tystiolaeth nid gan y sawl a gyhuddwyd, sy'n cefnogi'r amddiffyniad hwnnw. Mae hyn yn golygu mewn rhai achosion bod unigolyn anghymwys, yn colli'r cyfle i gael eiganfod yn ddieuog mewn perthynas â'r honiad, lle y byddai diffynnydd cymwys yn yr un sefyllfa yn gallu cyflwyno'r amddiffyniad penodol hwnnw yn y treial.

³⁸ *B (M)* [2012] EWCA Crim 770, [2013] 1 WLR 499 yn [515] i [516] a sylwadau achos gan RD Mackay, *R v B* [2013] *Criminal Law Review* 90 ar gyfer beirniadaeth.

³⁹ [2002] EWHC 548 (Admin), [2002] 2 Cr App R 12.

⁴⁰ Tramgwydd o dan yr hyn bellach yw Deddf Gwasanaethau Ariannol 2012, s 89].

⁴¹ Gweler hefyd trafodaeth yn *Wells ac eraill* [2015] EWCA Crim 2, [2015] 1 WLR 2797 yn [13] a [14].

Pennod 5: Y weithdrefn ar gyfer y diffynnydd heb y gallu ar gyfer treial yn Lllys y Goron: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Disgresiwn i beidio â bwrw ymlaen i wrandawriad canfyddiad amgen

- 1.70 Rydym yn argymhell cyflwyno disgresiwn barnwrol i beidio â bwrw ymlaen i wrandawriad i ystyried yr honiad yn dilyn canfyddiad bod y diffynnydd yn brin o'r gallu i gymryd rhan yn effeithiol yn y treial. Mae'r argymhelliad hwn yn cael ei gefnogi gan ymgylgoreion ar y sail y bydd yn osgoi'r angen i fynd ymlaen i wrandawriad rheithgor os yw'n amlwg nad oedd un o'r gwarediadau sydd ar gael yn briodol, neu lle gellir darparu datrysiad mwy addas ar gyfer yr unigolyn yn y gymuned. Rydym o'r farn bod cyflwyno hyblygrwydd i ddargyfeirio unigolyn allan o'r broses cyfiawnder troseddol yn dilyn canfyddiad bod diffyg gallu yn hanfodol bwysig.
- 1.71 Dylai disgresiwn o'r fath fod yn destun prawf budd cyfiawnder, i'w gymhwyso gan y barnwr gan gymryd i ystyriaeth ffactorau amrywiol, gan gynnwys:
- (1) difrifoldeb y drosedd;
  - (2) effaith gorchymyn o'r fath ar y rhai yr effeithir arnynt gan y drosedd;
  - (3) y trefniadau a wnaed (os oes rhai) i leihau unrhyw risg y gallai'r unigolyn gyflawni trosedd yn y dyfodol, ac i gefnogi'r unigolyn yn y gymuned; a
  - (4) barn yr amddiffyniad a'r erlyniad mewn perthynas â gwneud gorchymyn o'r fath.
- 1.72 Rydym yn argymhell, fodd bynnag, na ddylai arfer disgresiwn o'r fath atal yr erlyniad rhag gwneud cais am ganiatâd i aildechrau erlyn, mewn achosion priodol, lle mae'r unigolyn hwnnw wedyn yn cyflawni capasiti ar gyfer treial.

Cyflwyno gweithdrefn canfod ffeithiau teg ond cadarn

- 1.73 Rydym yn argymhell ei bod yn ofynnol i'r erlyniad brofi pob elfen o'r drosedd yn y gwrandawriad canfod ffeithiau. Roedd cefnogaeth ysgubol ymhlith ein ymgylgoreion i argymhelliad o'r fath. Byddai'r dull hwn yn darparu'r un cyfle i unigolion sydd heb allu i gael ei ryddfarnu fel sy'n bosib i ddiffynyddion â gallu, gan eu galluogi i ymgysylltu'r holl amddiffynfeydd sydd ar gael. Byddai'r gofyniad hwn felly yn mynd i'r afael â'r anfantais a brofir ar hyn o bryd gan unigolion anghymwys yn y gwrandawriad adran 4A, rhywbeth roedd llawer o'n hymgyngoreion yn ei ystyried i fod yn annerbyniol.
- 1.74 Byddai prawf o'r holl elfennau hefyd yn dileu'r angen i rannu elfennau allanol a bai trosedd at ddibenion y gwrandawriad canfod ffeithiau a'r angen i adnabod y dystiolaeth wrthrychol sydd ei hangen i ymgysylltu ag amddiffyniad. Mae hyn wedi bod yn achos cryn ansicrwydd yn y gyfraith, a'r broblem yn y rhan fwyaf o'r nifer sylweddol o achosion anghymhwyster (cyfatebol) sy'n destun apêl. Rydym wedi ymgynghori'n agos gyda Gwasanaeth Erlyn y Goron ar y mater hwn, ac mae'n fodlon, yn gyffredinol, na fyddai prawf o holl elfennau trosedd yn gosod baich gwaith llawer mwy ar erlynwyr wrth ddod o hyd i weithdrefnau amgen nag sydd ar erlynwyr mewn treial llawn.

- 1.75 Nid euogfarn fyddai'r canfyddiad a fyddai'n deillio o hyn yn y gwrandawriad, gan fod yr unigolyn sydd heb allu yn methu â chymryd rhan yn effeithiol mewn treial, ond canfyddiad arall bod yr honiad wedi ei brofi yn ei erbyn ef neu hi. Rydym felly yn cynnig galw'r gwrandawriad yn "drefn canfyddiad amgen".

Amddiffyniadau rhannol i lofruddiaeth ddim ar gael

- 1.76 Rydym yn argymhell na ddylai amddiffyniadau rhannol i lofruddiaeth (cyfrifoldeb lleiedig, colli rheolaeth a gweithredu yn unol â chytundeb hunanladdiad) fod ar gael yn y weithdrefn canfyddiad amgen i unigolyn heb allu. Rydym yn cymryd yr ymagwedd honno oherwydd nad yw'r rheithfarnau hyn yn arwain at ryddfarn llawn ond at euogfarn am ddynladdiad. Felly, hyd yn oed pe bai amddiffyniad rhannol yn llwyddo mewn trefn ganfyddiad amgen, byddai'r unigolyn yn dal i fod yn destun gwarediad beth bynnag.⁴²

Cynnwys rheithfarn arbennig

- 1.77 Mae'n anochel, fodd bynnag, fod rhai unigolion sydd heb allu ar adeg y treial ond a oedd hefyd yn dioddef o'r un cyflwr, neu ryw anhwylder neu gyflwr sylweddol arall, ar adeg y drosedd honedig. Yn y treial llawn gallai diffynnydd cymwys yn y sefyllfa honno fod yn gymwys i reithfarn arbennig o ddiuog oherwydd gorffwylledd. Byddai'r rheithgor yn dychwelyd rheithfarn arbennig os yw'n fodlon bod y diffynnydd ar adeg y drosedd yn dioddef o "glefyd y meddwl" a arweiniodd iddo neu iddi fethu â deall natur ac ansawdd yr hyn a wnaeth ef neu hi. Neu lle, o ganlyniad i'r cyflwr hwnnw, nad oedd y diffynnydd yn deall bod y weithred yn gyfreithiol anghywir.⁴³ Mae hwn yn rhyddfarn cymwysedig sydd, er mwyn darparu diogelwch i'r cyhoedd lle bo hynny'n angenrheidiol, yn arwain at yr un opsiynau gwaredu ag afyddai ar gael yn dilyn gweithdrefnau anghymhwyster i bledio.
- 1.78 Rydym yn argymhell y dylai rheithfarn arbennig o ddiuog oherwydd gorffwylledd, sydd â'r un cwmpas â'r un yn y treial llawn, hefyd fod ar gael yn y drefn canfyddiad amgen, i fynd i'r afael â'r un pryderon ynghylch amddiffyn y cyhoedd. Roedd cyflwyno rheithfarn arbennig o'r fath yn cael ei gefnogi'n eang gan ymatebwyr i'r CP197. Mae rheithfarnau o'r fath yn gymhleth ac rydym wedi trafod mewn man arall yr anawsterau y mae'r sefyllfa bresennol o ran y dyfarniad gwallgofrwydd yn eu hachosi mewn treial llawn.⁴⁴ Serch hynny, credwn ei fod yn bwysig bod rheithfarn arbennig ar gael yn y drefn canfyddiad amgen i fynd i'r afael â'r ychydig achosion prin iawn lle mae rheithfarn o'r fath yn briodol ac yn angenrheidiol. Byddai'r rheithfarn arbennig yma yn sbarduno gosod yr un gwarediadau ag sydd ar gael i unigolyn y mae pob elfen wedi cael eu profi yn ei erbyn yn y drefn canfyddiad amgen.

⁴² Rydym hefyd yn gwneud argymhelliad i godi'r gorchymyn cyfyngiad gorfodol mewn achosion o lofruddiaeth dan CP (I) A, s 5 (3).

⁴³ *Achos M'Naghten yn* (1843) 10 Cl & Fin 200, 8 ER 718.

⁴⁴ Atebolrwydd Troseddol: Gorffwylledd ac Awtomatiaeth (Gorffennaf 2013) Papur Trafod Comisiwn y Gyfraith.

Trefn canfyddiad amgen barnwr yn unig

- 1.79 Fe archwiliom gyda'r ymgylgoreion i'r IP a ddylai'r drefn canfyddiad amgen gael ei llywyddu gan farnwr ar ei ben ei hun, yn eistedd heb reithgor. Er bod cyfran sylweddol o ymgylgoreion yn cymeradwyo'r cynnig, roedd hefyd nifer sylweddol o ymgylgoreion a oedd yn gwrthwynebu, ar seiliau ymarferol ac egwyddorol. Ar y cyfan, er nad ydym yn argymhell trefn barnwr yn unig ym mhob achos, rydym yn ystyried bod rhai manteision sylweddol mewn trefn barnwr yn unig. Yn benodol, mwy o allu i gynnal achosion llai ffurfiol a'r rhesymau a fyddai'n cael eu darparu gan y barnwr wrth gyrraedd ei ganfyddiadau. Rydym yn dod i'r casgliad y byddai trefn barnwr yn unig i rai unigolion yn cael eichroesawu ac yn fuddiol, ac felly yn argymhell y dylai'r diffynnydd sydd heb allu fod â'r hawl i ddewis trefn barnwr yn unig.

Pennod 6: Gwarediadau: Cyfraith gyfredol

- 1.80 Ar hyn o bryd, mae unigolyn anghymwys ycanfyddir eifod wedi "gwneud y weithred neu'r anwaith" yn gorfod cael eu gwneud yn ddarostyngedig i un o dri gwarediad (o dan adran 5 o'r CP(I)A). Ni fwriedir i'r gwarediadau gosbi'r sawl a gyhuddir, gan nad yw ef neu hi yn euog ohonynt, ond darparu triniaeth a chefnogaeth i'r unigolyn ac i ddiogelu'r cyhoedd, lle mae un neu'r ddwy o'r swyddogaethau hyn yn angenrheidiol. Y gwarediadau yw:

- (1) Gorchymyn ysbyty (gyda neu heb orchymyn cyfyngiad): mae'r unigolyn yn cael ei drin yn ddiogel mewn ysbyty a, lle mae gorchymyn cyfyngiad yn ei le, ni ellir ei ryddhau heb gymeradwyaeth yr Ysgrifennydd Gwladol.
- (2) Gorchymyn goruchwyllo (gyda neu heb ofyniad triniaeth): mae'r unigolyn yn cael ei oruchwyllo gan swyddog prawf neu weithiwr cymdeithasol yn y gymuned, a gall fod yn destun gofyniad i fyw mewn man penodol ac i dderbyn triniaeth fel claf allanol gan feddyg.
- (3) Rhyddhad diamod.

- 1.81 Mae yna nifer o orchymynion ategol eraill sydd ar gael a gofynion hysbysu sy'n berthnasol i unigolyn a geir mewn gwrandawriad adran 4A sydd wedi "gwneud y weithred neu'r anwaith". Yn arbennig o berthnasol i'n hargymhellion mae Trefniadau Amlasiantaethol ar gyfer Amddiffyn y Cyhoedd ("MAPP").⁴⁵ Mae'r rhain yn cael eu cynnwys pan fydd unigolyn, o ganlyniad i'r gweithdrefnau anghymhwyster a gwaredu dilynol, yn cael ei wneud yn ddarostyngedig i ofynion hysbysu troseddwr rhyw.⁴⁶ Bydd unigolyn hefyd yn destun MAPP lle bo ef neu hi wedi cael ei ganfod yn euog o'r weithred o lofruddiaeth, neu drosedd dreisgar

⁴⁵ Cyflwynwyd MAPP gan Ddeddf Cyfiawnder Troseddol ("CJA") 2003, s 325. Maent wedi'u cynllunio i amddiffyn y cyhoedd, gan gynnwys dioddefwyr troseddau blaenorol, rhag niwed difrifol gan droseddwr rhyw a throseddwr treisgar. Mae MAPP yn gofyn bod asiantaethau cyfiawnder troseddol lleol, ac eraill, yn gweithio gyda'i gilydd i asesu a rheoli'r risg a berir gan unigolion o'r fath.

⁴⁶ O dan Ddeddf Troseddwr Rhyw 1997, Rhan 1.

neu rywiol benodol,⁴⁷ ac wedi derbyn naill ai orchymyn ysbyty neu orchymyn gwarcheidiaeth.⁴⁸

Pennod 6: Gwarediadau: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Anawsterau nodi swyddog goruchwyllo ar gyfer gorchmynion goruchwyllo

- 1.82 Gall unigolion anghymwys gael eu goruchwyllo ar orchmynion o'r fath naill ai gan swyddogion prawf neu weithwyr cymdeithasol ar hyn o bryd. Mae gan weithwyr cymdeithasol a swyddogion prawf y grym i wrthod cydsynio i fod yn swyddog goruchwyllo o dan orchymyn o'r fath.⁴⁹ Y canlyniad i rai unigolion y byddai gorchymyn goruchwyllo yn briodol ar eu cyfer, ac yn angenrheidiol i amddiffyn y cyhoedd, yw bod dim gorchymyn goruchwyllo yn gallu cael ei wneud oherwydd does dim goruchwylwr yn barod i ymgymryd â'r oruchwyliaeth. Yr unig ddewis arall yn aml yw rhyddhad diamod, sy'n codi pryderon o ran amddiffyn y cyhoedd. Mewn achosion eithafol, rhaid gosod gorchymyn ysbyty yn lle hynny.
- 1.83 Mae'r diwygiadau Trawsnewid Adsefydlu diweddar o wasanaethau prawf yn gwneud dim darpariaeth ar gyfer y Gwasanaeth Prawf Cenedlaethol neu Gwmnïau Ailsefydlu Cymunedol i oruchwyllo unigolion anghymwys sy'n destun gorchmynion goruchwyllo o dan adran 5 Deddf CP(I)A.

Monitro anawsterau a sicrhau cydymffurfiaeth â'r gorchymyn

- 1.84 Os yw'r llys yn gosod gorchymyn goruchwyllo does dim mecanwaith iddo allu adolygu a monitro cynnydd y person dan oruchwyliaeth ar ygorchymyn. Yn yr un modd, does gan y goruchwylwr dim pŵer rhagweithiol i reoli cydymffurfriad person dan oruchwyliaeth gyda'r gorchymyn, ac ni all gymryd unrhyw gamau os yw'r unigolyn yn torri gofynion y gorchymyn.

Diffyg elfennau adeiladol

- 1.85 Mae cydran goruchwyliaeth y drefn ar hyn o bryd yn gyfyngedig i ofyniad i'r person dan oruchwyliaeth "gadw mewn cysylltiad" gyda'r swyddog goruchwyllo yn unol ag unrhyw gyfarwyddiadau angenrheidiol ac i roi gwybod i'r goruchwylwr am unrhyw newid cyfeiriad. Ni ellir gosod unrhyw ofynion adeiladol pellach o dan y gorchymyn. Does dim gofynion i alluogi'r goruchwylwr i ddarparu cefnogaeth adeiladol i'r person dan oruchwyliaeth er mwyn atal ymddygiad pryderus yn y dyfodol.

⁴⁷ Fel y rhestrir yn Neddf Cyfiawnder Troseddol 2003, Atodlen 15.

⁴⁸ Deddf Cyfiawnder Troseddol 2003, s 327(4). Disodlodd Deddf Trais Domestig, Troseddu a Dioddefwyr 2004 ("DVCVA") CP(I)A, s 3, a oedd yn darparu ar gyfer gorchmynion gwarcheidiaeth fel gwarediad ar gael ar gyfer diffynydion anaddas. Mae Deddf Cyfiawnder Troseddol 2003 yn cadw cyfeiriad at orchmynion gwarcheidiaeth oherwydd y gallai rhai gorchmynion a wnaed cyn i'r DVCVA ddod i rym fod yn dal yn fyw.

⁴⁹ CP(I)A, sch 1A para 2(2).

Pennod 6: Gwarediadau: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Cyfrifoldeb clir dros oruchwyllo unigolion sydd heb allu

- 1.86 Rydym yn argymhell cael gwared ar y dewis i swyddogion prawf, neu ddarparwyr gwasanaethau prawf, oruchwyllo oedolion sy'n destun canfyddiad andwyol.⁵⁰ Rydym yn gwneud hynny, yn gyntaf, oherwydd bod ein hymgyngoreion wedi esbonio'n glir amhriodoldeb darparwyr prawf yn goruchwyllo unigolion nad ydynt wedi'u cael yn euog o drosedd. Yn ail, rydym o'r farn bod gweithwyr cymdeithasol mewn awdurdodau lleol mewn sefyllfa well na'r darparwyr prawf i gydlynu'r elfennau cymdeithasol ac iechyd cefnogol. Yn olaf, nodwn y newidiadau o fewn y gwasanaethau prawf y cyfeirir atynt uchod.⁵¹
- 1.87 Mae'r sefyllfa ychydig yn wahanol ar gyfer y rhai o dan 18 oed. Mae Timau Troseddau Ieuenctid yn dimau amlddisgyblaethol, y mae'n rhaid yn ôl y gyfraith gynnwys o'u mewn unigolyn sydd â phrofiad gwaith cymdeithasol (neu yng Nghymru, gweithiwr cymdeithasol) a pherson a enwebwyd gan grŵp Comisiynu Clinigol Lleol neu Fwrdd Iechyd Lleol.⁵² O ganlyniad, mae'r cysylltiadau agos angenrheidiol gyda gwasanaethau clinigol yn bresennol mewn llawer o TTI(YOTs), fel y mae amrywiaeth o brofiad y tu hwnt iddull rheoli risg darparwyr prawf eraill. Felly, rydym yn argymhell bod y swyddog goruchwyllo, ar gyfer y rhai o dan 18 oed, yn weithiwr cymdeithasol, neu'n berson sydd â phrofiad gwaith cymdeithasol, a ddewiswyd naill ai gan y tîm troseddau ieuenctid, neu wasanaethau plant, pa un bynnag sy'n ymddangos i fod fwyaf addas ar gyfer yr unigolyn penodol.
- 1.88 Rydym yn argymhell diwygio gorchmynion goruchwyllo fel bod yn rhaid i awdurdodau lleol enwebu gweithiwr cymdeithasol i oruchwyllo unigolion a wnaed yn destun gorchmyn goruchwyllo. Bydd hyn yn atal pryderon amddiffyn y cyhoedd sy'n codi mewn perthynas ag unigolion na all swyddogion goruchwyllo cael eu nodi ar eu cyfer, a bydd yn hwyluso cefnogaeth ddiogel yn y gymuned i unigolion sy'n destun canfyddiad andwyol.

Cyflwyno elfennau adeiladol

- 1.89 Bydd ein hargymhellion yn gwella mesurau adeiladol y gellir eu cynnwys mewn gorchmynion goruchwyllo, er mwyn darparu cefnogaeth effeithiol yn y gymuned ar gyfer unigolion sydd wedi derbyn canfyddiad andwyol. Mae'r mesurau hyn yn cynnwys cyfarfodydd goruchwyllo ar gyfer y person dan oruchwyliaeth. Rydym hefyd yn argymhell gofyniad cefnogaeth adeiladol dewisol sy'n canolbwyntio ar wneud trefniadau i fynd i'r afael ag anghenion yr unigolyn mewn meysydd megis addysg, hyfforddiant, cyflogaeth a llety. Byddai mesurau o'r fath yn cael eu cynnwys mewn gorchmynion goruchwyllo gyda'r bwriad o gefnogi'r unigolyn ac atal ailadrodd ymddygiad sy'n peri risg o niwed.

⁵⁰ Gyda "canfyddiad andwyol" rydym yn golygu ei bod hi wedi dod i'r amlwg bod y drosedd wedi'i phrofi yn erbyn yr unigolyn a oedd heb allu, neu bod rheithfarn arbennig wedi'i dychwelyd mewn perthynas â'r tramgwydd, yn y drefn canfyddiad amgen.

⁵¹ Para 1.80.

⁵² Deddf Trosedd ac Anhrefn 1998, s 39.

Monitro'r drefn a'r trefniadau i sicrhau cydymffurfiaeth

- 1.90 Rydym yn gwneud nifer o argymhellion yn y maes hwn. Yn benodol:
- (1) Bod y llys yn cael pŵer dewisol i adolygu'r drefn a derbyn adroddiadau ar ymgysylltu a chynnydd yr unigolyn dan oruchwyliaeth.
  - (2) Bod llys adolygu yn cael y pŵer i benderfynu bod y person dan oruchwyliaeth yn torri'r gorchymyn.
  - (3) Yn dilyn y canfyddiad hwn, bod gan y llys y pŵer i osod elfennau mwy cyfyngol fel rhan o'r gorchymyn (fel cyrffiw a monitro electronig).
  - (4) Wrth dorri'r drefn, a lle mae hysbysiad blaenorol wedi ei roi, bod gan y llys y pŵer, y gellir ei arfer mewn achosion eithriadol, i osod dalfa am dorri'r gorchymyn, ar oedolyn dan oruchwyliaeth.

Ymestyn y cyfnod hwyaf ar gyfer y gorchymyn

- 1.91 Rydym hefyd yn cynnig bod uchafswm hyd y gorchymyn yn cael ei ymestyn o ddwy flynedd i dair blynedd, gan ddarparu mwy o hyblygrwydd i'r barnwr wrth osod y gwarediad ac ymestyn y cyfnod o amser y gall yr unigolyn dderbyn cefnogaeth adeiladol yn y gymuned.

Trefniadau Amlasiantaethol ar gyfer Amddiffyn y Cyhoedd ("MAPPA")

- 1.92 Rydym hefyd yn argymhell y dylai unigolion sy'n cael eu cyhuddo o drosedd rywiol neu dreisgar benodedig sy'n derbyn canfyddiad negyddol a gorchymyn goruchwyllo fod yn ddarostyngedig hefyd i MAPPA ar gyfer cyfnod y gorchymyn. Bydd hyn yn rhoi amddiffyniad gwell i'r cyhoedd trwy gyfrwng asesu risg pellach a rheolaeth gydlynol o unigolion o'r fath yn y gymuned.

Pennod 7: Cymryd rhan yn effeithiol yn y llysoedd ynadon a'r llysoedd ieuenctid: Cyfraith gyfredol

- 1.93 Nid yw darpariaethau anghymhwyster i bledio yn berthnasol yn y llysoedd ynadon na'r llysoedd ieuenctid. Pan fydd diffynnydd yn cael ei gyhuddo o drosedd garcharadwy, mae gan y llys y pŵer i ohirio'r trafodion er mwyn paratoi adroddiad ar gyflwr y diffynnydd (o dan adran 11 (1) Deddf Pwerau 2000 Llysoedd Troseddol (Dedfrydu) ("PCCSA")) ac i wneud gorchymyn ysbyty neu orchymyn gwarcheidiaeth⁵³ heb gael diffynnydd yn euog (o dan adran 37 (3) y MHA).
- 1.94 Neumae diffynnydd yn y llys ynadon yn gallu gwneud cais am oedi achos ar y sail nad yw ef neu hi yn gallu cymryd rhan yn effeithiol mewn treial. Ni all unrhyw warediad gael ei osod yn dilyn oedi.

⁵³ O dan orchymyn gwarcheidiaeth, mae'r unigolyn yn cael ei roi o dan gyfrifoldeb awdurdod lleol neu berson a gymeradwywyd gan yr awdurdod lleol.

Pennod 7: Cymryd rhan yn effeithiol yn y llysoedd ynadon a'r llysoedd ieuencid: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Dim ystyriaeth benodol o "addasrwydd i bledio" yn y llysoedd ynadon

- 1.95 Nid yw'r gweithdrefnau amgen cyfyngedig sydd ar gael yn y llysoedd ynadon yn ystyried anghymhwyster i bledio yn benodol. Maent yn canolbwyntio yn hytrach ar a yw'r sawl a gyhuddir angen triniaeth ysbyty neu orchymyn gwarcheidiaeth yn lle hynny. Mae diffyg gweithdrefnau addas yn debygol o arwain at dreial llawn lle na all y diffynnydd gymryd rhan yn effeithiol, achosion sy'n cael eu hoedi heb ganlyniad cadarnhaol neu'r diffynnydd yn gorfod dewis treial yn Llys y Goron, lle maent ar gael, er mwyn mynd i'r afael â materion anghymhwyster i bledio.

Dim gweithdrefnau statudol ar gael ar gyfer materion digarchar

- 1.96 Nid yw'r gweithdrefnau amgen yn berthnasol i droseddau digarchar yn y llysoedd ynadon. Does dim swyddogaeth statudol i'r llys ynadon allu ymdrin ag anawsterau cyfranogi sy'n codi mewn achos o'r fath, lle nad yw addasiadau'r treial yn ddigonol.

Gweithdrefnau amgen rhy gyfyngedig

- 1.97 Mae adran 37 (3) y gweithdrefnau MHA am osod gorchymyn ysbyty neu orchymyn gwarcheidiaeth heb ganfod y diffynnydd yn euog yn berthnasol i'r rheiny sy'n dioddef o anhwylder meddwl o fewn telerau adran 1 MHA yn unig. Er enghraifft, nid yw adran 37 (3) MHA yn berthnasol i ddifffynnydd sy'n methu cymryd rhan yn effeithiol o ganlyniad i anabledd dysgu nad yw'n gysylltiedig ag "ymddygiad annormal o ymosodol neu anghyfrifol difrifol".⁵⁴

Oedi achosion problemus

- 1.98 Ar gyfer diffynnydd a gyhuddir o drosedd digarchar, neu sy'n anaddas ar gyfer gorchymyn o dan adran 37 (3) MHA, yr unig ddewis arall yw i'w gynrychiolydd wneud cais i'r llys oedi'r achos. Y sail ar gyfer cais o'r fath fyddai bod y cyhuddedig yn methu cael treial teg oherwydd ei fod yn methu cymryd rhan yn effeithiol yn y broses. Mae oedi yn ddatrysiad eithriadol ac anaml iawn maen nhw'n cael eu cymeradwyo, yn enwedig cyn bod tystiolaeth y treial wedi cael ei glywed. Yn ogystal, mae oedi yn syml yn atal yr achos, heb ddarparu unrhyw gymorth neu oruchwyliaeth barhaus i'r diffynnydd. Cododd ein hymgyngoreion bryderon sylweddol am ddiogelu'r cyhoedd pan mae oediadau yn cael eu gosod mewn achosion o'r math hwn.

Gwarediadau

- 1.99 Mae'r gwarediadau sydd ar gael o dan adran 37 (3) o MHA yn rhy gyfyngedig. Does dim rhyddhad diamod ac mae'r gorchymyn gwarcheidiaeth ddim ond ar gael ar gyfer y rhai 16 oed neu'n hŷn. O ganlyniad, mae nifer o bobl ifanc yn cael yr opsiwn o orchymyn ysbyty dim ond pan mae gweithdrefnau adran 37 (3) MHA yn cael eu defnyddio i fynd i'r afael ag anawsterau cyfranogiad. Mae cyfyngiad o'r fath ar waredu yn arbennig o annymunol oherwydd anaml y bydd triniaeth yn yr

⁵⁴ MHA 1983, s 1 (2A).

ysbyty yn briodol, yn enwedig ar gyfer plentyn neu berson ifanc oherwydd mae argaeledd gwelyau o'r fath yn genedlaethol yn gyfyngedig iawn ar eu cyfer.

Pennod 7: Cymryd rhan yn effeithiol yn y llysoedd ynadon a'r llysoedd ieuenctid: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Cyflwyno gweithdrefnau i lysoedd yr ynadon (gan gynnwys ieuenctid) i ymdrin â gallu i gymryd rhan yn effeithiol mewn treial

- 1.100 Mae ein hymgyngoreion yn dadlau fod yna angen brys am ddiwygio yn yr awdurdod diannod o ran anawsterau cyfranogiad, yn enwedig ar gyfer plant a diffynyddion ifanc. Maent yn cefnogi'n llwyr yr argymhelliad i gyflwyno gweithdrefnau i lysoedd yr ynadon i ymdrin â gallu i gymryd rhan yn effeithiol mewn treial, , tebyg i'r rhai y gwnaethom eu cynnig ar gyfer Llys y Goron. Mae hyn yn hanfodol er mwyn mynd i'r afael ag annigonolrwydd cyfredol gweithdrefnau statudol yn yr awdurdod diannod. Mae ein hargymhellion yn ymestyn darpariaethau o'r fath i bob mater digarchar.
- 1.101 Mewn achosion lle mae gallu'r diffynnydd yn cael ei godi fel problem, rydym o'r farn y dylai'r achos gael ei neilltuo ar gyfer barnwr rhanbarthol (llysoedd ynadon) ar gyfer pob gwrandawriad yn y dyfodol. Ystyriwn fod yr argymhelliad hwn yn cynnig y trefniant mwyaf ymarferol, a'r mwyaf priodol, er mwyn sicrhau cysondeb wrth ddelio gyda'r achosion cymhleth hyn.

Diffyg gallu i gael sylw cyn penderfynu ar leoliad, mewn achosion lle mae gan y diffynnydd bŵer i ddewis

- 1.102 Gall rhai achosion ar gyfer diffynyddion sy'n oedolion, a elwir yn "achosion neillfordd", gael eu clywed naill ai yn Llys y Goron neu mewn llysoedd ynadon. Mewn achosion o'r fath, pan fo'r llys ynadon wedi penderfynu bod ganddo'r pwerau dedfrydu, a'r gallu i wrando ar yr achos, y diffynnydd sydd â'r hawl i ddewis cytuno i dreial yn y llys ynadon. Fel arall, gall y diffynnydd ddewis, neu "ethol", treial gerbron rheithgor yn Llys y Goron. Mewn achosion o'r fath, lle mae diffyg gallu'r diffynnydd i gymryd rhan mewn treial yn cael ei nodi fel mater cyn yr amser ar gyfer gwneud y dewis hwnnw, rydym yn argymhell bod diffyg gallu'r diffynnydd , neu fel arall, yn cael ei bennu cyn gwneud y dewis. Rydym hefyd yn argymhell, os oes diffyg capasiti gan y diffynnydd, dylai'r achos aros yn y llys ynadon ar gyfer yr holl weithdrefnau dilynol. Bydd y mesur hwn yn sicrhau nad oes angen i ddiffynnydd allai fod heb allu gymryd rhan yn y penderfyniad sylweddol i ddewis treial yn Llys y Goron. Bydd hefyd yn atal Llys y Goron rhag cael ei orlwytho ag achosion lle mae gallu yn broblem ond a fyddent fel arall yn addas ar gyfer y llysoedd ynadon.

Gwarediadau

- 1.103 Mae sicrhau ystod ehangach o warediadau ar gyfer unigolion heb allu yn hanfodol i wella gweithdrefnau yn y llysoedd ynadon. O dan ein hargymhellion, byddai'r un gwarediadau ar gael yn y llysoedd ynadon (gan gynnwys ieuenctid) ag yn Llys y Goron, ac eithrio mewn pedair ffordd:

- (1) Am resymau cyfranoledbyddai'r pŵer i osod gorchymyn ysbyty ddim ond ar gael lle'r oedd y drosedd wreiddiol a gyhuddwyd yn fater carcharol.

- (2) Ni fyddai gan y llysoedd ynadon y pŵer i osod gorchymyn cyfyngiad. Fodd bynnag, byddai gan y llysoedd ynadon y pŵer i ymrwymo, neu anfon, achosion i Lys y Goron os yw gorchymyn cyfyngiad yn cael ei ystyried, o bosibl, i fod yn briodol (a bod yr unigolyn yn 14 mlwydd oed neu drosodd). Mae hyn ar y sail bod gorchymyn cyfyngiad yn amddifadiad sylweddol o ryddid y tu hwnt i bwerau gwared arferol y llysoedd diannod.
- (3) Ni fyddai gan y llysoedd ynadon y pŵer i osod cyfnod o garchar pan fo unigolyn yn torri gorchymyn goruchwyllo. Rydym o'r farn y dylai sancsiwn o'r fath fod yn eithriadol, ac ni ddylai fod ei angen mewn achosion yn ymwneud ag oedolion sydd heb allu, lle mae'r llys yn cadw awdurdodaeth mewn perthynas â'r cyhuddiad gwreiddiol.
- (4) Os yw plentyn neu berson ifanc wedi cael ei ddarganfod i fod yn torri gorchymyn goruchwyllo, dylai'r llys ieuencid gael y pŵer i osod gorchymyn adsefydlu ieuencid gyda goruchwyliaeth a gwyliadwriaeth ddwys. Os yw'r drosedd wreiddiol a gyhuddwyd yn garcharol a pan fo hysbysiad wedi'i roi o'r blaen yn unig y byddai sancsiwn o'r fath ar gael. Rydym yn gwneud yr argymhelliad hwn wrth ystyried yr achosion mwy difrifol y gellid eu cadw gan y llys ieuencid, ond rydym o'r farn nad yw cyfnod o garchar yn briodol mewn achosion o'r fath.

Nodi materion gallu ymhlith diffynyddion ifanc

- 1.104 Mae canfod yn gynnar y diffynyddion ifanc hynny ag anawsterau cyfranogiad yn allweddol er mwyn sicrhau gweithdrefnau addas ac effeithiol yn y llys ieuencid. Felly, rydym yn argymhell mewn egwyddor y dylai pob diffynnydd sy'n ymddangos am y tro cyntaf yn y llys ieuencid gael ei sgrinio ar gyfer anawsterau cyfranogiad. Rydym yn rhagweld y gallai'r sgrinio yma gael ei gynnal gan ymarferwyr cyswllt a dargyfeirio wedi'u lleoli yn y llysoedd ynadon a'r llysoedd ieuencid, neu glinigwyr sy'n gweithredu fel rhan o Dimau Troseddau Ieuencid. Pe bai gwasanaethau cyswllt a dargyfeirio yn cael eu hymestyn i bob rhan o Gymru a Lloegr,⁵⁵ ystyriwn y byddai'n ymarferol gwneud yr argymhelliad hwn mewn perthynas â'r holl ddiffynyddion a phobl ifanc o dan 18 oed. Pe na bai'r math yma o drefn yn cael ei chymeradwyo, rydym o'r farn y gallwn argymhell gofyniad gorfodol yn synhwylol dim ond mewn perthynas â'r holl ddiffynyddion dan 14 oed sy'n ymddangos am y tro cyntaf yn y llys ieuencid.

Hyfforddiant mewn perthynas â rhoi pobl ifanc ar brawf

- 1.105 Yn olaf, i gefnogi adnabod cywir a darparu cymorth addas ar gyfer diffynyddion ifanc ag anawsterau cyfranogiad, rydym yn argymhell y dylid cael hyfforddiant arbenigol gorfodol ar faterion sy'n berthnasol i roi pobl ifanc ar brawf. Dylai'r hyfforddiant hwn fod yn orfodol i bob ymarferydd cyfreithiol ac aelodau'r farnwriaeth sy'n cymryd rhan mewn achosion sy'n ymwneud â diffynyddion ifanc mewn unrhyw lys. Yn benodol, dylai hyn gynnwys hyfforddiant ymwybyddiaeth

⁵⁵ Mae ymestyn gwasanaethau cyswllt a dargyfeirio ar draws Lloegr yn amodol ar adolygiad o wariant i'w gynnal yn hwyr yn 2015. Mae gwasanaeth o'r fath eisoes ar gael ar draws Cymru, a elwir y Gwasanaeth Cyswllt Cyfiawnder Troseddol.

mewn perthynas â chyfranogiad a chyfathrebu materion sy'n deillio o anabledl dysgu, anawsterau iechyd meddwl, anaeddfedrwydd datblygiadol ac anhwylderau datblygiadol.

Pennod 8: Apeliadau: Cyfraith gyfredol

- 1.106 Gall unigolyn anghymwys apelio i'r Llys Apêl yn erbyn penderfyniad o anghymhwyster, canfyddiad o ffaith yng ngwrandawriad adran 4A neu warediad a osodwyd arno ef neu hi yn Llys y Goron.⁵⁶

Pennod 8: Apeliadau: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Dim pŵer i orchymyn ailwrandawriad

- 1.107 Pan fo apelydd yn apelio'n llwyddiannus yn erbyn canfyddiad o ffaith a wnaed gan reithgor o dan adran 4A o'r CP(I)A, ni all y Llys Apêl fynnu ar ailwrandawriad o'r weithdrefn adran 4A CP(I)A honno. Gall y Llys ryddfarnu'r apelydd yn unig.⁵⁷ Mae hyn yn codi pryderon sylweddol o ran amddiffyn y cyhoedd oherwydd gall yr unigolyn beri perygl i'r cyhoedd a allai fod wedi cael ei gyhuddo yn wreiddiol o drosedd ddifrifol iawn.

Terfyn ar bwy all arfer hawl yr unigolyn anghymwys i apelio

- 1.108 Yn ogystal, mae'r pŵer i arfer yr hawl i apelio yn erbyn canfyddiad o dan y gweithdrefnau anghymhwyster i bledio yn gorwedd gyda'r unigolyn anghymwys ei hun yn unig. Ni ellir ei harfer gan unrhyw un sy'n gweithredu ar ei ran. Os yw'r unigolyn yn parhau i fod yn anghymwys i bledio, mae gan hyn y potensial i weithredu fel rhwystr i fynd ar drywydd apêl briodol.

Pennod 8: Apeliadau: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Pŵer i orchymyn ailwrandawriad

- 1.109 Rydym yn cynnig mynd i'r afael â'r bwloch cyfredol sy'n achosi pryder ym mhwerau'r Llys Apêl. Rydym felly'n argymhell, pan mae canlyniad y drefn canfyddiad amgen wedi cael ei gwrthdroi ar apêl, ond bod y canfyddiad o ddiffyg gallu yn parhau, dylai'r Llys Apêl gael y pŵer i anfon yr achos yn ôl i Llys y Goron ar gyfer ailwrandawriad o'r drefn canfyddiad amgen.

Hawliau apelio arferadwy gan gynrychiolwyr cyfreithiol

- 1.110 Rydym hefyd yn argymhell y dylai hawl yr unigolyn heb allu ar gyfer treial i apelio fod yn arferadwy gan y person a benodir gan y llys i gyflwyno ei achos yn y drefn canfyddiad amgen.

Apelio o'r llysoedd ynadon

- 1.111 Yn olaf, rydym yn argymhell y dylid cael hawliau apelio, o'r llys ynadon, mewn perthynas â chanfyddiad bod diffyg gallu i gymryd rhan yn effeithiol mewn

⁵⁶ Deddf Apeliadau Troseddol 1968, s 15. Rhaid i'r diffynnydd gael caniatâd, neu rhaid i farnwr y treial fod wedi rhoi tystysgrif bod yr achos yn addas ar gyfer apelio.

⁵⁷ Deddf Apeliadau Troseddol 1968, s 16 (4).

achosion, canfyddiad negyddol yn y drefn canfyddiad amgen neu osod gwarediad. Dylai hawliau o'r fath i apelio adlewyrchu hawl i apelio yn erbyn dedfryd ac argyhoeddiad i Lys y Goron o dan adran 108 Deddf Llysoedd Ynadon 1980.

Pennod 9: Ailddechrau'r erlyniad: cyfraith gyfredol

- 1.112 Mae un canfyddiad o anaddasrwydd i bledio yn syml yn atal erlyn y diffynnydd am y drosedd wreiddiol. Ceir amgylchiadau cyfyngedig lle gall erlyniad gael ei ddechrau eto, neu ailddechrau, gyda'r unigolyn yn cael ei roi ar brawf yn y ffordd arferol. Ar hyn o bryd mae'n ymddangos mai dim ond unigolyn anghymwys sy'n destun gorchymyn ysbyty gyda gorchymyn cyfyngiad yn dal yn ei le, ac sydd wedyn wedi cyflawni cymhwyster i bledio, sy'n gallu cael achos wedi'i ailddechrau yn ei erbyn.⁵⁸ Mae gan yr Ysgrifennydd Gwladol y pŵer i ailgyfeirio, neu anfon yn ôl, unigolyn o'r fath i'r llys er mwyn ailddechrau'r erlyniad ar y drosedd wreiddiol.⁵⁹

Pennod 9: Ailddechrau'r erlyniad: Problemau gyda'r gyfraith gyfredol

Pŵer erlyniad i ailddechrau erlyn yn rhy gyfyngedig

- 1.113 Ar hyn o bryd, mae pŵer yr erlyniad i ailddechrau erlyn am y drosedd wreiddiol pan fo unigolyn anghymwys yn adfer wedi'i gyfyngu i achosion lle mae'r unigolyn, ar adeg yr adferiad, yn destun gorchymyn ysbyty gyda chyfyngiad parhaus. Ni all yr erlyniad ailddechrau yn erbyn unigolyn anghymwys a dderbyniodd orchymyn ysbyty heb orchymyn cyfyngiad, gorchymyn goruchwyllo neu ryddhad diamod.

Dim pŵer i'r unigolyn a adferodd i glirio ei enw

- 1.114 Ar gyfer unigolyn sy'n adfer cymhwyster yn dilyn gweithdrefnau anghymhwyster i bledio, nid oes mecanwaith lle gall ef neu hi wneud cais i'r erlyniad ailddechrau.⁶⁰ Oni bai fod yr erlynydd yn penderfynu ailddechrau'r erlyniad, mae'r unigolyn yn methu clirio ei enw ar adferiad, a thrwy hynny godi gorchmynion neu ofynion ategol, pe byddai'n dewis gwneud hynny.

Problemau lle mae diffynnydd yn cael ei ganfod yn anghymwys i bledio unwaith eto

- 1.115 O dan y trefniadau presennol, pan mae erlyniad yn ailddechrau yn erbyn diffynnydd a'i bod yn dod i'r amlwg ei fod yn anghymwys i bledio unwaith eto, mae angen cynnal y gwrandawriad adran 4A am yr eildro.⁶¹ Mae hefyd angen

⁵⁸ NOMS, Gwasanaeth Erlyn y Goron a HMCTS, *Ailddechrau Erlyniad pan fydd claf yn dod yn gymwys i bledio* (2013), <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/mentally-disordered-offenders/resuming-guidance-prosecution-fit-to-plead.pdf> (ymweliad diwethaf 11 Tachwedd, 2015).

⁵⁹ CP (I) A, s 5A (4).

⁶⁰ Gweler *Sultan* [2014] EWCA Crim 2648 yn [9].

⁶¹ Gweler *R (Julie Ferris) v DPP* [2004] EWHC 1221 (Admin), [2004] All ER (D) 102.

ystyried gwarediadau unwaith eto, sydd ar hyn o bryd yn dod i ben pan mae'r unigolyn yn dychwelyd i'r llys.⁶²

Pennod 9: Ailddechrau'r erlyniad: Argymhellion allweddol ar gyfer diwygio

Ehangu pŵer erlyniad i ailddechrau achos

- 1.116 Roedd cefnogaeth sylweddol ymhlith ein hymgyngoreion ar gyfer ehangu pwerau'r erlyniad i ailddechrau achos lle mae unigolyn wedi adfer gallu, ond roedd barn glir hefyd y dylai'r pŵer hwn fod yn ddarostyngedig i gyfyngiadau. Yn unol â hynny, rydym yn argymhell bod pŵer y Goron i ailddechrau erlyn yn cael ei ledu i fod yn gymwys ar adferiad yr unigolyn i bob achos lle mae honiad o drosedd rywiol neu dreisgar benodedig⁶³ wedi cael ei brofi. Rydym hefyd yn ymestyn y pŵer hwn i achosion lle dychwelwyd rheithfarn arbennig mewn perthynas â honiad o lofruddiaeth, yn y drefn canfyddiad amgen. Byddai'r pŵer i ailddechrau yn arferadwy dim ond lle mae'r llys wedi rhoi caniatâd i'r erlyniad ailddechrau. Byddai'r llys yn gwneud hynny wrth gymhwyso prawf buddiannau cyfiawnder, gan gynnwys ystyried, ymhlith ffactorau eraill: sefyllfa'r tystion, achwynwyr ac eraill yr effeithir arnynt gan y drosedd honedig, difrifoldeb y drosedd wreiddiol a'r ddedfryd debygol ar gollfarn.

Hawl i'r unigolyn wneud cais i erlyniad ailddechrau

- 1.117 Roedd cefnogaeth hefyd gan y rhan fwyaf o'n hymgyngoreion a gyfeiriodd at y mater am i'r hawl i ymgeisio am ailddechrau gael ei ymestyn i unigolyn a adferodd. Cafodd hyn ei ystyried yn hawl bwysig, fel mater o egwyddor, er bod cytundeb cyffredinol mai anaml byddai'n cael ei harfer. Felly, rydym yn argymhell cyflwyno hawl i unigolyn a adferodd i wneud cais i'r llys am ganiatâd i'r erlyniad ailddechrau. Byddai'r llys yn defnyddio prawf budd cyfiawnder wrth ystyried y cais, yn debyg i'r hyn a gynigir ar gyfer cais yr erlyniad. Fodd bynnag, rydym yn argymhell y dylai'r unigolyn fod â'r hawl i wneud cais o'r fath mewn perthynas ag unrhyw ganfyddiad negyddol a wnaed yn ei erbyn, waeth beth yw natur y drosedd wreiddiol.

Mynd i'r afael ag anawsterau trefniadol

- 1.118 I fynd i'r afael â'r anawsterau trefniadol a ystyriwyd uchod, rydym yn gwneud nifer o argymhellion pellach. Yn gyntaf, rydym yn argymhell y dylai unrhyw warediad sy'n fyw ar adeg ailgychwyn y trafodion aros yn ei le tan ddiwedd yr achos a ailddechreuwyd neu hyd nes ceir gorchymyn pellach gan farnwr y treial.
- 1.119 Yn ail, pan ganfyddir eto nad oes gan ddiffynnydd y gallu ar gyfer treial, rydym yn argymhell na ddylai ef neu hi fod yn destun ail weithdrefn canfyddiad amgen, oni bai ei bod er budd cyfiawnder i'r weithdrefn honno gael ei chynnal o'r newydd.

⁶² CP (I) A, s 5A (4).

⁶³ Fel y nodir yn Neddf Cyfiawnder Troseddol 2003, Atodlen 15, rhannau 1 a 2.

- 1.120 Yn olaf, rydym yn argymhell, lle mae canfyddiad(au)'r drefn canfyddiad amgen wreiddiol yn parhau mewn grym, neu os yw'r ail drefn canfyddiad amgen yn dod i'r un canfyddiad(au) ag a gyflwynwyd yn flaenorol, dylai unrhyw warediad byw gwreiddiol barhau, yn amodol ar orchymyn pellach gan y llys.

CASGLIAD

- 1.121 Mae'r papur hwn yn crynhoi ein hadroddiad llawn. Nid yw'n bosibl cyflwyno pob un o'n hargymhellion mewn crynodeb o'r hyd yma. I weld rhestr o bob un o'n hargymhellion, cyfeiriwch at Bennod 10 o'n hadroddiad.
- 1.122 Mae'r adroddiad hefyd yn cynnwys asesiad effaith sy'n dadansoddi costau a manteision ariannol sy'n debygol o godi o wahanol agweddau o'n hargymhellion.
- 1.123 Mae'r adroddiad llawn, asesiad effaith a dogfennau perthnasol eraill ar gael yn <http://www.lawcom.gov.uk/project/unfitness-to-plead/>.